

บทที่ 2

แนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงความรู้และทัศนคติของประชาชนในเขตป่าสงวนต่อทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งประชาชนได้อาศัยอย่างใกล้ชิด ความสัมพันธ์ระหว่างป่าไม้กับประชาชนเป็นเรื่องสลับซับซ้อนมาก มีปัจจัยหลายด้านที่เกี่ยวข้องด้วย ดังนั้นจำเป็นต้องทบทวนแนวความคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางการศึกษา ผู้วิจัยได้แบ่งเป็น 5 ส่วน คือ

- 2.1 แนวความคิดเกี่ยวกับความรู้และทัศนคติ
- 2.2 ทฤษฎีสัญลักษณ์สัมพันธ์
- 2.3 แนวความคิดมนุษยนิเวศ
- 2.4 โลกทัศน์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ
- 2.5 ระบบการจัดการป่าสงวนในประเทศไทย
- 2.6 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.7 กรอบแนวความคิดและสมมติฐานในการวิจัย

2.1 แนวความคิดเกี่ยวกับความรู้และทัศนคติ

2.1.1 ความรู้

2.1.1.1 ความหมายของความรู้

กู๊ด (Good, 1973) ให้ความหมายว่า ความรู้ หมายถึงข้อเท็จจริง กฎเกณฑ์ รายละเอียดต่าง ๆ ที่มนุษย์สามารถรวบรวมได้

ชวาล (2526) ให้ความหมายว่า ความรู้เป็นพฤติกรรมขั้นต้น ซึ่งผู้เรียนเพียงแต่จำได้ การนึกคิด การมองเห็น ได้ยิน จำได้ เกี่ยวกับความหมาย ข้อเท็จจริง โครงสร้าง กลไกของความรู้ เป็นต้น

ทั้งพา สิ่งแวดล้อมทั้งธรรมชาติและสังคม ซึ่งมีบทบาทที่สำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ มนุษย์ต้องเข้าใจสิ่งแวดล้อมและสังคม และรู้จักการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความเข้าใจ ต่อปรากฏการณ์ต่าง ๆ ในธรรมชาติและสังคม ความรู้ของมนุษย์อาจจำแนกตามทัศนะของ บุคคลกลุ่มต่าง ๆ ได้ดังนี้

1) ความรู้ในทัศนะของบุคคลทั่วไป

ความรู้ในทัศนะของบุคคลทั่วไป ย่อมจะมีลักษณะที่แตกต่างกันไป ใน พื้นฐานและความสามารถของแต่ละบุคคล บุคคลทั่วไป หมายถึง ประชาชนทั่วไปที่ประกอบ อาชีพที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอน ซึ่งความรู้และความเข้าใจจากการถ่ายทอดสืบมา จากประเพณี และความรู้ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับประสบการณ์ทางธรรมชาติ ไม่สามารถที่จะเรียบเรียง เป็นความคิดรวบยอดได้ ฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่า ความหมายของความรู้ตามทัศนะของบุคคลทั่วไป นี้ เป็นการรับรู้และเข้าใจเกี่ยวกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ทั้งที่เป็นธรรมชาติและสังคมใน ลักษณะเป็นนามธรรมน้อยที่สุด แต่เป็นสิ่งที่พบเห็นได้ด้วยตนเอง ตามความสามารถของแต่ละ บุคคล

2) ความรู้ในทัศนะของนักวิชาการ

ความรู้ในทัศนะของนักวิชาการมีความเป็นวิทยาศาสตร์ สนใจเรื่องข้อเท็จจริงที่สามารถพิสูจน์ความรู้ได้และมีเหตุมีผล สามารถสังเกตได้เที่ยงตรงและเชื่อถือได้ ความรู้ ของนักวิชาการเป็นความคิดรวบยอด มีลักษณะนามธรรมเป็นส่วนมาก สามารถสร้างเป็นทฤษฎีได้

3) ความรู้ในทัศนะของนักปฏิบัติ

นักปฏิบัติ เป็นบุคคลที่นำความรู้ของนักวิชาการไปประยุกต์ใช้ให้ได้ผล เข้าใจในเหตุการณ์ต่าง ๆ ทั้งธรรมชาติและสังคม และยังเป็นการเชื่อมโยงระหว่างความรู้ของ นักวิชาการและบุคคลทั่วไป เพื่อเป็นประโยชน์แก่ส่วนรวม ระดับของความคิด ความลึกซึ้งของ ความรู้ อาจอยู่ระหว่างนามธรรมและรูปธรรม ตามความเข้าใจของทัศนบุคคลทั่วไป

ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า ความรู้ในสังคมมนุษย์นั้นเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมา ตั้งแต่ในอดีตและมีการพัฒนามาถึงปัจจุบัน เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติและสังคม เป็นความพยายามของมนุษย์ที่หาทางอธิบายและคาดการณ์ต่าง ๆ จากปรากฏการณ์ทาง ธรรมชาติและสังคม

1) ระดับที่ระลึกได้ (Recall) หมายถึง การเรียนรู้ในลักษณะจำเรื่องวิธีปฏิบัติ กระบวนการและแบบแผนวัดความสำเร็จ คือ ความสามารถในการนำข้อมูลจากความจำออกมาใช้

2) รวบรวมสาระสำคัญได้ (Comprehension) บุคคลสามารถทำบางสิ่งบางอย่างได้มากกว่าความจำ สามารถเขียนข้อความได้ สามารถสื่อถ้อยคำของตนเอง สามารถแสดงให้เห็นด้วยภาพ ให้ความหมาย แปลความ และเปรียบเทียบความเห็นอื่น ๆ หรือคาดคะเนผลที่เกิดขึ้น

3) ระดับการนำไปใช้ (Application) เป็นระดับที่ผู้เรียนสามารถนำเอาข้อเท็จจริง ความคิดเป็นนามธรรม ปฏิบัติได้จริงอย่างเป็นรูปธรรม

4) ระดับวิเคราะห์ (Analysis) เป็นระดับที่สามารถใช้ นำความคิดแยกเป็นส่วนประเภท นำเอาข้อมูลประกอบเพื่อปฏิบัติไปสู่สร้างสรรค์ ซึ่งเป็นสิ่งใหม่จากเดิม

5) ระดับการประเมินผล (Evaluation) เป็นระดับที่บุคคลมีความสามารถ ใช้ความรู้จัดตั้งเกณฑ์ การรวบรวมข้อมูล การวัดข้อมูลมาตรฐาน เพื่อใช้เป็นข้อตัดสิน ถึงระดับประสิทธิผลของกิจกรรมต่างๆ

2.1.1.3 ประเภทของความรู้

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2538 : 11) ได้อธิบายว่า ความรู้ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมมนุษย์มีมากมาย จนได้พิจารณาเป็นสาขาวิชาการต่างๆ เช่น อธิบายปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ได้แก่ คณิตศาสตร์ ฟิสิกส์ เคมี ชีววิทยา และวิศวกรรมศาสตร์ และอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคม ได้แก่ สังคมวิทยา มานุษยวิทยา เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ และบริหารธุรกิจ นอกจากนั้นยังมีวรรณคดี ศิลปต่าง ๆ โดยทั่วไปมักจะแบ่งประเภทความรู้ออกเป็น 3 สาขา คือ

1) วิทยาศาสตร์ธรรมชาติ

วิทยาศาสตร์ธรรมชาติ (Natural Sciences) เป็นวิชาที่ศึกษาปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ การเรียนรู้และเข้าใจความรู้ทางวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ จะต้องยอมรับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติอย่างมีกำหนดกฎเกณฑ์และมีระเบียบ ดังนั้น การศึกษาความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติมีวิธีการดังนี้

1.1) การสังเกตวัตถุ หรือปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต แล้วมาตั้งเป็น

1.3 เมื่อทดสอบได้ผลดีแล้ว และทดสอบซ้ำอีกจนแน่นอนแล้ว จึงตั้งเป็นกฎขึ้น วิชาการต่างๆ ของวิชาวิทยาศาสตร์ธรรมชาติยังแยกออกเป็นวิชาแกนหรือวิชาหลักกับวิชาประยุกต์

2) สังคมศาสตร์

วิทยาศาสตร์สังคมหรือสังคมศาสตร์ (Social Sciences) เป็นวิชาศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางสังคม ความรู้เกี่ยวกับสังคม เป็นแดนแห่งความรู้ของมนุษย์ที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม

3) มนุษยศาสตร์

มนุษยศาสตร์ (Humanities) เป็นวิชาที่ศึกษาเรื่องราวหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เป็นปรากฏการณ์ภายในความรู้สึกนึกคิดของบุคคล อารมณ์ ทศนคติของมนุษย์ ที่มีต่อโลกและต่อตัวมนุษย์ สิ่งเหล่านี้มนุษย์ได้แสดงออกมาในรูปศิลปะ วรรณคดี และปรัชญา เราอาจกล่าวได้ว่า มนุษยศาสตร์ เป็นแดนแห่งความรู้ของมนุษย์ที่ต้องการรู้ตนเอง

2.1.1.4 การวัดความรู้

เครื่องมือที่ใช้ในการวัดความรู้มีหลายชนิด แต่ละชนิดก็เหมาะกับการวัดความรู้ตามคุณลักษณะ ซึ่งแตกต่างกันออกไป ในที่นี้จะกล่าวถึงเครื่องมือที่ใช้วัดความรู้ที่นิยมใช้กันมาก คือ แบบทดสอบ (Test) ซึ่งจะกล่าวเฉพาะประเภทแบบทดสอบที่แบ่งลักษณะการตอบ ซึ่งได้แบ่งเป็น 3 ประเภท (บุญธรรม, 2531) ดังนี้

1) แบบทดสอบปฏิบัติ (Performance Test) มีการทดสอบด้วยการปฏิบัติลงมือกระทำจริงๆ

2) แบบทดสอบเขียนตอบ (Paper - Pencil Test) เป็นแบบทดสอบใช้กันทั่วไปซึ่งใช้การเขียนตอบ ผู้ตอบต้องเขียนตอบทั้งหมด

3) แบบทดสอบปากเปล่า (Oral Test) เป็นการทดสอบที่ให้ผู้พูดแทนการเขียนมักจะเป็นการพูดคุยระหว่างผู้ถามและผู้ตอบ เช่น การสัมภาษณ์

สำหรับการวัดนั้น สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2538 : 94-95) ได้เสนอให้ใช้มาตราวัดแบบประมาณ (Rating Scale) โดยกล่าวว่ามาตราวัดแบบประมาณนี้เป็นมาตราวัดที่ผู้ตัดสินเป็นผู้ประมาณการวัดตามตัวแปรที่กำหนดให้ แบ่งออกเป็น 3 ประเภทคือ

ในวิชาสังคมวิทยาชนบทมีความรู้มากน้อยเพียงใด มีความรู้มากที่สุด-มีความรู้มาก-มีความรู้บ้าง-มีความรู้น้อย

2) มาตราวัดแบบประมาณ โดยกำหนดตัวเลข (Numerical Rating Scale) เป็นการผู้ที่ตัดสินเลือกประมาณการวัดด้วยตัวเลขตามความคิดเห็นของตน เช่น

ผู้บรรยายในวิชาสังคมวิทยาชนบทมีความรู้มากน้อยเพียงใด (ให้ผู้ตัดสินวัดโดยประมาณตัวเลขที่คิดว่าตรงกับระดับความรู้ของตนเองมากที่สุด)

0 ไม่มีความรู้เลย

1

2

3

4

5 มีความรู้มากที่สุด

3) มาตราวัดแบบประมาณแบบกราฟ (Graphical Rating Scale) เป็นการแสดงการวัดโดยผู้ตัดสินตามเส้นหรือกราฟที่นักวิจัยกำหนดขึ้น เพื่อให้ผู้ตัดสินได้เลือกประมาณในสิ่งที่ต้องการวัด

ในการศึกษาครั้งนี้จะใช้วิธีการวัดความรู้โดยใช้แบบทดสอบจำนวน 18 ข้อ แต่ละข้อ ถ้าตอบถูกให้ 1 คะแนน ถ้าตอบผิดให้ 0 คะแนน

ดังนั้น อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า ความรู้ หมายถึง ข้อเท็จจริง กฎเกณฑ์ รายละเอียดต่าง ๆ ที่ได้จากการเรียนรู้ ประสบการณ์ ซึ่งรวมมีความรู้ ความจำ ความเข้าใจ การนำไปใช้ การศึกษาครั้งนี้มุ่งที่จะศึกษาความรู้ที่เป็นข้อเท็จจริงเกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้ของประชาชน และศึกษาตัวแปรต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์กับความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้ เพื่อทราบข้อมูลเกี่ยวกับระดับความรู้ของประชาชนเกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้ในด้านต่าง ๆ เช่น ความรู้ทางด้านความหมาย ความสำคัญ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ และการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้

2.1.2 ทศนคติ

2.1.2.1 ความหมายของทศนคติ

ทศนคติ หรือเจตคติ (Attitude) เป็นเรื่องที่ได้รับการได้รับความสนใจศึกษากันอย่างกว้างขวาง ในขณะเดียวกันก็ได้มีการให้คำจำกัดความอย่างหลากหลาย นักจิตวิทยาสังคมยอมรับกันโดยทั่วไปว่า การศึกษาทศนคติ เป็นการศึกษาลักษณะทางจิตใจของบุคคลที่เชื่อกันว่ามีความเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของบุคคลมากกว่าลักษณะทางจิตประเภทอื่น ๆ เช่น ด้านความรู้คิด ความรู้สึก และความพร้อมกระทำ

อัลลพอร์ท (Allport, 1953) กล่าวถึงทศนคติว่า เป็นสภาพความพร้อมทางจิตที่ก่อตัวขึ้นจากประสบการณ์ และเป็นตัวกำหนดทิศทางที่บุคคลจะตอบสนองต่อวัตถุหรือสถานการณ์ที่เกี่ยวข้อง

แคทซ์ (Katz, 1960) เสนอว่า ทศนคติ คือ ลักษณะทางอารมณ์ของบุคคลที่กำหนดการประเมินลักษณะ หรือวัตถุบางประเภทไปในทิศทางที่ชอบหรือไม่ชอบ

ฟิชบายน์ (Fishbein, 1967) ได้ให้ความหมายของทศนคติในแง่ขององค์ประกอบด้วยความรู้สึก คือ เป็นลักษณะทางอารมณ์ที่เกิดจากการเรียนรู้ ซึ่งกำหนดการตอบสนองอย่างคงเส้นคงวา ต่อวัตถุในทิศทางที่พอใจหรือไม่พอใจ

2.1.2.2 องค์ประกอบของทศนคติ

ธีระพร อุวรรณโณ (2530: 16-17) ได้สรุปองค์ประกอบของทศนคติไว้ดังนี้ การอธิบายเกี่ยวกับองค์ประกอบของทศนคติเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงไปยังแง่มุมอื่นอีก 2 ด้าน คือ ด้านแรกเชื่อมโยงไปยังนิยามของทศนคติ คือด้านหนึ่งก็เชื่อมโยงไปยังประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบเหล่านี้ หรือความสัมพันธ์กับตัวแปรอื่น ๆ เนื่องจากนักจิตวิทยาได้เสนอองค์ประกอบของทศนคติไว้เป็น 3 แนว การอธิบายประเด็นการเชื่อมโยงข้างต้น จะอธิบายไปพร้อมกับการเสนอแนวการจัดองค์ประกอบแต่ละแนว

1) ทศนคติมีสามองค์ประกอบ แนวความคิดนี้ระบุว่าทศนคติมี 8 องค์ประกอบคือ

1.1) องค์ประกอบด้านปัญญา (Cognitive Component) มีส่วนประกอบ

1.2) องค์ประกอบด้านอารมณ์ความรู้สึก (Affective Component)

หมายถึง ความรู้สึกชอบ-ไม่ชอบ หรือทำที่ที่ดี-ไม่ดีที่บุคคลมีต่อที่หมายของทัศนคติ

1.3) องค์ประกอบด้านพฤติกรรม (Behavioral Component) หมายถึง

แนวโน้มหรือความพร้อมที่บุคคลจะปฏิบัติต่อที่หมายของทัศนคติ

นักจิตวิทยาที่สนับสนุนการแบ่งทัศนคติเป็น 3 องค์ประกอบ และมีอิทธิพลต่อการศึกษาด้านนี้ไม่น้อยคือ เครทซ์ และคณะ (Kretch, Crutchfield and Pallachey, 1962) และ ทริยแอนดิส (Triandis, 1971) นักจิตวิทยาเหล่านี้ให้คำนิยามทัศนคติโดยครอบคลุมองค์ประกอบทั้ง 3 องค์ประกอบอย่างครบถ้วน และเห็นว่าองค์ประกอบเหล่านี้มีความสัมพันธ์ต่อกันและกันพอสมควร กล่าวคือเครทซ์ และคณะ พบทหงานวิจัยด้านนี้แล้วพบว่า องค์ประกอบเหล่านี้มีความสัมพันธ์กันในระดับปานกลาง (เช่น ค่าสหสัมพันธ์ประมาณ +.5)

การที่ เครทซ์ และคณะ สรุปว่าองค์ประกอบทั้งสามสัมพันธ์กันในระดับปานกลาง ดูจะเป็นการลบล้างจุดอ่อนของการแบ่งทัศนคติเป็น 3 องค์ประกอบ ที่เคยมีการให้ข้อสังเกตกันว่า หากองค์ประกอบทั้งสามไม่สัมพันธ์กัน หรือสัมพันธ์กันในระดับต่ำ แต่ละองค์ประกอบอาจเป็นมโนทัศน์ที่เป็นอิสระจากกัน หรือหากองค์ประกอบทั้งสามมีความสัมพันธ์กันในระดับสูง องค์ประกอบทั้งสามอาจเป็นสิ่งเดียวกันก็ได้ (Oskamp, 1977) อย่างไรก็ตาม แมคกวายร์ (McGuire, 1969) พบทหงานวิจัยด้านนี้เช่นกัน กลับได้ข้อสรุปที่ต่างไปว่าองค์ประกอบทั้งสามมีความสัมพันธ์กันมาก จนอาจจะไม่มีประโยชน์ที่จะแบ่งแยกทัศนคติออกเป็น 3 องค์ประกอบ

2) ทัศนคติมีสององค์ประกอบ แนวความคิดนี้ระบุว่าทัศนคติมี 2 องค์ประกอบ คือ องค์ประกอบด้านปัญญา และองค์ประกอบด้านอารมณ์ความรู้สึก

นักจิตวิทยาที่สนับสนุนการแบ่งทัศนคติเป็น 2 องค์ประกอบ ได้แก่ แคทซ์ (Katz, 1960) และโรเซ็นเบิร์ก (Rosenberg, 1956, 1960, 1965) ตามแนวความคิดของโรเซ็นเบิร์ก องค์ประกอบด้านปัญญา หมายถึง กลุ่มของความเชื่อที่บุคคลมีว่าที่หมายของทัศนคติ จะเป็นตัวส่งเสริมหรือขัดขวางการบรรลุถึงค่านิยมต่าง ๆ ของบุคคล ส่วนองค์ประกอบด้านอารมณ์ความรู้สึก หมายถึง ความรู้สึกที่บุคคลมีเมื่อถูกกระตุ้นโดยที่หมายของทัศนคติ โรเซ็นเบิร์กเห็นว่า อารมณ์ ความรู้สึกทางบวกที่บุคคลมีต่อที่หมายของทัศนคติ จะมีความสัมพันธ์กับความเชื่อที่ว่าที่หมายของทัศนคตินั้นสัมพันธ์กับการบรรลุถึงค่านิยมทางบวก และขัดขวางการบรรลุถึงค่านิยม

จัดวางการบรรลุถึงค่านิยมทางบวกของบุคคล ส่วนทัศนคติทางบวกเล็กน้อยหรือทางลบเล็กน้อยที่บุคคลมีต่อที่หมายของทัศนคติ จะมีความสัมพันธ์กับความเชื่อที่ว่าที่หมายของทัศนคตินั้นมีความสัมพันธ์กับค่านิยมที่มีความสำคัญน้อยสำหรับบุคคล หรือหากสัมพันธ์กับค่านิยมที่สำคัญ บุคคลก็就会有ความมั่นใจน้อยถึงความสัมพันธ์ระหว่างที่หมายของทัศนคติกับค่านิยมนั้น ๆ

แนวความคิดของโรเซนเบิร์กสามารถเขียนเป็นสมการได้ดังนี้

$$AA \approx \sum_{i=1}^n PI_i VI_i$$

เมื่อ AA = อารมณ์ความรู้สึกที่บุคคลมีต่อที่หมาย (Attitudinal Affect)

VI_i = ความสำคัญของค่านิยม i ที่มีต่อบุคคลในฐานะจะเป็นแหล่งให้เขาเกิดความพึงพอใจ (Value Importance)

PI_i = การรับรู้ของบุคคลว่าที่หมายของทัศนคติส่งเสริมหรือขัดขวางการบรรลุถึงค่านิยม i (Perceived Instrumentality)

n = จำนวนค่านิยมที่เกี่ยวข้อง

แนวความคิดของโรเซนเบิร์กเป็นความคิดที่มีพื้นฐานร่วมกับกลุ่มทฤษฎีที่เรียกว่า กลุ่มทฤษฎีความคล่องของของปัญญา (Cognitive Consistency Theories) โดยโรเซนเบิร์กเห็นว่า "มนุษย์มีความต้องการที่จะบรรลุและรักษาไว้ซึ่งความคล่องของระหว่างอารมณ์ความรู้สึก และปัญญา" (Rosenberg, 1965, pp, 123-124) โรเซนเบิร์กจึงนิยามทัศนคติว่าเป็นโครงสร้างรวมระหว่างปัญญาและอารมณ์ความรู้สึก

3) ทัศนคติมีองค์ประกอบเดียว แนวความคิดนี้ระบุว่าทัศนคติมีองค์ประกอบเดียว คืออารมณ์ความรู้สึกในทางชอบหรือไม่ชอบที่บุคคลมีต่อที่หมายของทัศนคติ นักจิตวิทยาที่สนับสนุนแนวความคิดนี้ได้แก่ เบ็ม (Bem, 1970) ฟิชบายน์ และไอเซ็น (fishbein, Ajzen, 1975) อินสโค (Insko, 1967) และเธอร์สโตน (Thurstone, 1959) นักจิตวิทยาเหล่านี้ถือเอาค่านิยมองค์ประกอบทางอารมณ์ความรู้สึกเป็นนิยามทัศนคติด้วย

ในบรรดาแนวการจัดองค์ประกอบของทัศนคติ 3 แนวดังกล่าวข้างต้น แนวที่ได้รับความนิยมมากที่สุดในปัจจุบันคือ แนวที่เห็นว่าทัศนคติมีองค์ประกอบด้านอารมณ์

ทัศนคติได้ รายละเอียดเกี่ยวกับแนวความคิดนี้จะนำมาเสนอในหัวข้อทฤษฎีการกระทำด้วยเหตุผล

สำหรับการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้ทัศนคติที่มีองค์ประกอบเดียว คือ อารมณ์ ความรู้สึกของประชาชนต่อความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้ การได้รับผลประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของประชาชน

2.1.2.3 การเกิดทัศนคติ

ประภาเพ็ญ สุวรรณ (2526 : 91-93) กล่าวว่า ทัศนคติเกิดจากการเรียนรู้แหล่งที่ทำให้เกิดทัศนคติที่สำคัญ คือ

- 1) ประสบการณ์เฉพาะอย่าง (Specific Experiences) วิธีที่จะเรียนรู้ทัศนคติ การมีประสบการณ์เฉพาะอย่างกับตนเอง
- 2) การติดต่อสื่อสารกับคนอื่น (Communication From Others) ทัศนคติหลายอย่างที่เกิดขึ้นจากการติดต่อสื่อสารกับคนอื่น
- 3) สิ่งที่เป็นแบบอย่าง (Models) ทัศนคติถูกสร้างขึ้นจากการเลียนแบบจากคนอื่น
- 4) องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับสถาบัน (Institutional Factors) ทัศนคติเกิดขึ้นจากสถาบัน เช่น โรงเรียน หน่วยงานต่างๆ

ทัศนคติของประชาชนต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในเขตป่าสงวนเกิดจากประสบการณ์เฉพาะอย่าง การติดต่อสื่อสารกับคนอื่น สิ่งเป็นแบบอย่าง และสถาบัน ที่มีอิทธิพลต่อทัศนคติของประชาชน การศึกษาจะเน้นถึงทัศนคติที่มีส่วนร่วมต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในเขตป่าสงวน

2.1.2.4 การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ

ถึงแม้ว่าทัศนคติจะได้รับการปลูกฝังให้เกิดขึ้นในตัวบุคคล และมีความมั่นคงถาวรพอสมควรก็ตาม แต่ทัศนคติก็อาจเปลี่ยนแปลงได้ ซึ่งเป็นไปตามทฤษฎีของการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ

ในการเปลี่ยนแปลงทัศนคตินั้น สวงน สุทธิเลิศอรุณ (2527 : 121-123) ได้สรุปการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ดังนี้

- 1) การยอมตาม (Compliance) เป็นวิธีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติตาม

2) การเลียนแบบ (Identification) เมื่อบุคคลต้องเกี่ยวข้องกับคนอื่นจะมีการ กระทำระหว่างกัน ในระหว่างนั้นถ้าบุคคลเกิดความพึงพอใจในบุคลิภาพหรือพฤติกรรมของบุคคลนั้น ก่อนที่จะมีการเลียนแบบก็จะมีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ จากการไม่ชอบมาเป็นชอบ และยึดถือเป็นแบบอย่าง เช่น กรณีเลียนแบบดารา เป็นต้น

3) ความต้องการที่จะเปลี่ยน (Internalization) บุคคลได้เรียนรู้สังคมมากขึ้นและเกิดค่านิยมในบางสิ่งบางอย่างในตนเอง เมื่อชื่นชอบก็เกิดความต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงทัศนคติค่านิยมใหม่ก็ได้

4) การเปลี่ยนความเชื่อ ในการเปลี่ยนแปลงทัศนคตินั้น จะต้องเปลี่ยนความเชื่อของบุคคลให้ได้เสียก่อน

5) การได้รับความรู้ (Cognitive) จากแหล่งข่าวที่เชื่อถือได้ ก็จะช่วยให้บุคคลเปลี่ยนแปลงทัศนคติได้ เช่น การย้ายนายพันตรีแห่งกองทัพบก ครั้งแรกประชาชนเกิดความสับสน ไม่ทราบว่าใครผิดใครถูก ต่อมาเมื่อมีการแถลงข่าวจากแหล่งข่าวที่เชื่อถือได้ ทำให้ประชาชนได้รับความรู้และข้อเท็จจริง อันเป็นผลให้ประชาชนเปลี่ยนแปลงทัศนคติได้

6) การได้รับประสบการณ์โดยตรง (Experience) เช่น สังคมในสหรัฐอเมริกาคนผิวขาวจะไม่ชอบคนผิวดำ ถ้าจะเปลี่ยนแปลงทัศนคติคนผิวขาวให้ชอบคนผิวดำอาจทำได้โดยจัดประสบการณ์ให้คนผิวขาวได้พบปะพูดคุย และรับประทานอาหารร่วมกันกับคนผิวดำที่ดีและสุภาพ

7) การเปลี่ยนแปลงบรรทัดฐานทางสังคม (Social Norms) เช่น ในสังคมสหรัฐอเมริกาได้มีกฎหมายห้ามแบ่งผิวจะนั้นจึงเป็นวิธีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของบุคคลได้วิธีหนึ่ง

8) การใช้วิธีจิตบำบัด (Psycho Therapy) โดยทำให้บุคคลเกิดความคิดความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง เชื่อทะลุปรุโปร่ง ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ย่อมจะเปลี่ยนแปลงทัศนคติของบุคคลได้

2.1.2.5 การวัดทัศนคติ

ทัศนคติเป็นลักษณะทางจิตที่ไม่สามารถสังเกตเห็นหรือวัดได้โดยตรง แต่อาจสังเกตจากการกระทำ หรือคำบอกเล่าของบุคคลที่ถูกศึกษาได้

ทัศนคติ เป็นลักษณะทางจิตใจที่ต้องศึกษาแยกต่างหากจากพฤติกรรมที่

เจตนาที่จะกระทำหรือความมุ่งกระทำ (Behavioral Interaction) และมีผู้สร้างแบบวัดนี้โดยตรงด้วย ที่สำคัญคือแบบวัดความแตกต่างของพฤติกรรม (Behavioral Differential Scales)

องค์ประกอบของทัศนคติมีลักษณะสำคัญหลายประการ แต่ลักษณะร่วมซึ่งนักจิตวิทยาสังคมนิยมวัด คือ ทิศทางและปริมาณขององค์ประกอบนั้น ๆ

ทิศทาง (Direction) ทัศนคติมี 2 ขั้ว หรือ 2 ทิศทาง หมายถึง การประเมินค่าการรู้จัก การรู้สึก และพร้อมกระทำไปในทางที่เป็นบวกหรือลบ ซึ่งหมายถึงดีหรือเลว เช่นเดียวกับองค์ประกอบทางการรู้จัก ก็สามารถวัดได้ว่าบุคคลมีความรู้ในประเด็นที่ต้องการวัดในทางที่ว่าสิ่งนั้นดีหรือเลว ส่วนที่เกี่ยวกับองค์ประกอบทางการรู้สึกนั้นก็สามารวัดได้ว่าบุคคลมีความรู้สึกต่อสิ่งนั้นไปในทางบวกหรือลบ คือในทางชอบ พอใจ หรือไม่พอใจ ส่วนที่เกี่ยวกับองค์ประกอบทางการพร้อมกระทำก็สามารถวัดได้ว่าบุคคลพร้อมที่จะกระทำต่อสิ่งนั้นในทางบวกหรือลบ ซึ่งทางบวก หมายถึง พร้อมที่จะให้การสนับสนุนหรือช่วยเหลือ ส่วนทางลบ ก็หมายถึง ความพร้อมที่จะทำลายหรือขัดขวางความเจริญของสิ่งนั้น การวัดทัศนคติจึงเป็นการวัดที่แตกต่างไปจากการวัดลักษณะอื่น ๆ ของมนุษย์ เช่น การวัดแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ จึงมีทิศทางเดียวคือแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูงหรือต่ำ เท่านั้น

ปริมาณ (Magnitude) หมายถึง ความเข้มข้นหรือปริมาณความรุนแรงของทัศนคติที่มีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดไปในทิศทางบวกหรือลบ นั่นคือ บุคคลอาจมีทัศนคติต่อสิ่งหนึ่งอย่างรุนแรงมาก แต่มีทัศนคติต่ออีกสิ่งหนึ่งเพียงบางเบา ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับความสำคัญของสิ่งนั้นหรือขึ้นอยู่กับความผูกพันของบุคคลกับสิ่งนั้น

เธอร์สโตน (Thurstone, 1967) ได้ร่วมมือกันสร้างสเกลวัดเจตคติ โดยในตอนแรกนั้นเป็นการวัดเจตคติที่มีต่อศาสนา การลงโทษตามกฎหมายมาตรวัดของเธอร์สโตน (Thurstone Scale) ยึดหลักที่ว่า "คุณลักษณะใด ๆ ในความรู้สึกของคนเรานั้นจะมีตั้งแต่เห็นด้วยน้อยที่สุด จนถึงเห็นด้วยมากที่สุด"

ไลเกิร์ต หรือ ลิเกิร์ต (Likert Scale) เป็นมาตรวัดที่นิยมใช้ทั่วไป เพราะสร้างขึ้นได้ง่าย โดยเป็นข้อความผู้ตอบมีระดับความคิดเห็นต่าง ๆ ได้แก่ เห็นด้วยทุกประการ เห็นด้วยเป็นส่วนใหญ่ เห็นด้วยกลาง ๆ ไม่เห็นด้วยเป็นส่วนใหญ่ และไม่เห็นด้วยโดยสิ้นเชิง เป็นต้น สำหรับความคิดเห็นอาจจะมึระดับความคิดเห็นน้อยกว่าที่กล่าวมาก็ได้ เช่น เฉย ๆ ไม่เห็นด้วย จึงเหมาะสำหรับผู้ตอบที่มีการศึกษาต่ำ

แบบกัณฑ์ที่มีจุดประสงค์ที่มุ่งการวัดแบบแผนของการตอบ เพราะมีความเชื่อว่าทัศนคติในเรื่องใดอาจจะมีหลายมิติของการมอง เมื่อมีหลายมิติจึงอาจจะมีปัญหาในการวิเคราะห์ และการแปลความหมาย เพราะไม่สามารถที่จะใช้คะแนนสูงหรือต่ำมาวิเคราะห์ข้อมูล แนวความคิดนี้จึงแตกต่างจากมาตรวัดแบบเธอร์สโตนและแบบไลเกิร์ต

การสร้างแบบสอบถามตามขั้นตอนของ Likert

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2538: 100-101) ได้เสนอแนะขั้นตอนในการปฏิบัติ ดังนี้

1) เขียนข้อความเกี่ยวกับเรื่องที่จะวัดให้มีจำนวนมาก ซึ่งสามารถควบคุมตามแนวความคิดในเรื่องที่จะวัดนั้น ข้อความที่เขียนทั้งหมด เป็นข้อความที่สามารถมองในระดับความคิดเห็นในแง่ดี หรือในแง่ร้าย ไม่ควรจะเป็นข้อความกลาง ๆ เพราะจะทำให้เกิดความคลุมเครือในระดับความคิดเห็น

2) แต่ละข้อควรมีระดับความคิดเห็น มีระดับของการเห็นด้วย ตั้งแต่เห็นด้วยทุกประการ เห็นด้วยเป็นส่วนใหญ่ เห็นด้วยกลางๆ ไม่เห็นด้วยเป็นส่วนใหญ่ และไม่เห็นด้วยโดยสิ้นเชิง

3) กำหนดคะแนนแต่ละข้อ ตามความหมายที่จะแปลข้อความนั้นๆ กล่าวคือจะให้คะแนนน้อยลงไปตามระดับความคิดเห็นที่ไม่เห็นด้วย เป็นการแปลความหมายตรงตามที่ได้คะแนน ดังนี้

คะแนน	ข้อความ
5	เห็นด้วยทุกประการ
4	เห็นด้วยเป็นส่วนใหญ่
3	เห็นด้วยกลางๆ
2	ไม่เห็นด้วยเป็นส่วนใหญ่
1	ไม่เห็นด้วยโดยสิ้นเชิง

หรือจะให้คะแนนข้อความที่เป็นแง่ร้ายหรือแง่ลบ ในระดับความคิดเห็นที่เห็นด้วย เป็นคะแนนน้อยที่สุด รองลงมาเป็นคะแนนขึ้นตามระดับความคิดเห็นที่ไม่เห็นด้วย ซึ่งเป็นการแปลความหมาย ตามที่ได้คะแนนข้อความนั้น ดังนี้

2	เห็นด้วยเป็นส่วนใหญ่
3	เห็นด้วยกลางๆ
4	ไม่เห็นด้วยเป็นส่วนใหญ่
5	ไม่เห็นด้วยโดยสิ้นเชิง

4) การแปลความหมายของคะแนนที่ให้มากไปหาน้อย กับข้อความที่มองไปในแง่ดี หมายความว่า ผู้ใดที่มีคะแนนมากย่อมเป็นคนที่มีความดี และผู้ใดได้คะแนนน้อย เป็นคนที่มีความไม่ดี แต่ถ้าแปลความหมายของคะแนนที่ให้น้อยไปหามากกับข้อความที่มองในแง่ร้าย จะหมายความว่า ผู้ใดที่มีคะแนนน้อยย่อมเป็นคนที่มีความดี และผู้ใดได้คะแนนมากเป็นคนที่มีความไม่ดี

5) เมื่อสร้างมาตราวัดแบบไลเกิร์ตเสร็จแล้ว จะต้องนำไปทดสอบความเที่ยงตรงและความเชื่อถือได้

6) นำข้อความไปสัมภาษณ์หรือให้ผู้ตอบ แสดงความคิดเห็นในข้อความทั้งหมดและเลือกข้อความที่มีประสิทธิภาพมาวิเคราะห์ข้อมูล ส่วนข้อความไม่มีประสิทธิภาพให้ตัดทิ้งไปโดยวิธีการของการกำหนดอำนาจของสัมประสิทธิ์ความแตกต่าง ดังนี้

ก. รวมคะแนนทั้งหมดของข้อความทุกข้อสำหรับผู้ตอบแต่ละคน แล้วเลือกกลุ่มตัวอย่างมา 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่มีคะแนนสูงประมาณร้อยละ 25 และเลือกกลุ่มที่มีคะแนนต่ำมาประมาณร้อยละ 25 โดยประมาณ

ข. คำนวณหาคะแนนเฉลี่ยของข้อความโดยเฉลี่ยจากกลุ่มตัวอย่างแต่ละกลุ่ม กล่าวคือ ให้รวมคะแนนข้อความแต่ละข้อของผู้ตอบทั้งหมดหารด้วยจำนวนผู้ตอบ ย่อมจะได้คะแนนเฉลี่ยของกลุ่มที่มีคะแนนสูงกับคะแนนเฉลี่ยของกลุ่มที่มีคะแนนต่ำ

ค. เปรียบเทียบความแตกต่างของคะแนนเฉลี่ยของกลุ่มที่มีคะแนนสูง และกลุ่มที่มีคะแนนต่ำในแต่ละข้อความ ผลต่างที่ได้รับคือ สัมประสิทธิ์ความแตกต่างซึ่งจะได้เป็นเกณฑ์ในการแยกข้อความที่ดีออกจากข้อความที่เลว ถ้าค่าสัมประสิทธิ์แตกต่างสูงแสดงว่าเป็นข้อความที่มีประสิทธิภาพ ส่วนค่าสัมประสิทธิ์ความแตกต่างต่ำแสดงว่าเป็นข้อความที่ไม่มีประสิทธิภาพ ก็ตัดข้อความนั้นทิ้งไปไม่นำมาวิเคราะห์ข้อมูลอีก

ดังนั้นจึงกล่าวโดยสรุปได้ว่า ทักษะการเป็นความรู้ ความเข้าใจ ความรู้สึก

เขตป่าสงวน จะทราบได้ว่า ประชาชนมีทัศนคติอย่างไร ถ้าประชาชนมีทัศนคติที่ดีก็หมายความว่า ประชาชนเห็นความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ และการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ไปในทางที่ดี

2.2 ทฤษฎีสัญลักษณ์สัมพันธ์ (Symbolic Interaction Theory)

ทฤษฎีสัญลักษณ์สัมพันธ์ เป็นกลุ่มแนวความคิดอีกกลุ่มหนึ่งที่เน้นการศึกษาสังคมในระดับปัจเจกบุคคล โดยมีที่มาจากอิทธิพลของแนวความคิดปฏิบัตินิยม (Pragmatism) และ พฤติกรรมนิยม (Behaviorism) ส่วนนักทฤษฎีที่เป็นต้นเค้าของทฤษฎีนี้ คือ George Herbert Mead

ตามแนวความคิดปฏิบัตินิยมนั้นความเป็นจริง (Reality) เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้น (Created) โดยมนุษย์ในสังคมที่มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ หลักการที่สองของแนวความคิดนี้ คือ มนุษย์จะคิดสรร และจดจำเฉพาะความรู้ที่เป็นประโยชน์แก่ตนเอง หากว่าอะไรไม่เป็นประโยชน์มนุษย์ก็จะดำเนินการเปลี่ยนแปลงสิ่งนั้น ดังนั้นเราต้องเข้าใจผู้กระทำ (Actors) ต้องทำความเข้าใจพื้นฐานของสิ่งที่เขาปฏิบัติ แนวความคิดนี้จึงมีอิทธิพลต่อการศึกษาสังคมในเชิงสัญลักษณ์สัมพันธ์ เพราะนำไปสู่หลักการที่สำคัญ 3 ประการ (เยาวยลักษณ์ อภิชาติวิมลภ, 2538) คือ

1. การให้ความสำคัญกับการศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และโลกมนุษย์
2. การตั้งฐานคิดว่าผู้แสดงและโลกของเขาเป็นกระบวนการพลวัต ไม่ใช่โครงสร้างที่คงที่
3. การให้ความสำคัญแก่ความสามารถของคน ในการแปลความหมายโลกและสังคมรอบตัวเขา

ตัวเขา

ส่วนแนวความคิดพฤติกรรมนิยม (Behaviorism) นั้นครอบคลุมถึงอิทธิพลของนักพฤติกรรมสังคม (Social Behaviorism) ได้แก่ George Herbert Mead และนักจิตวิทยาพฤติกรรม ได้แก่ James B. Watson ความแตกต่างของนักคิดสองท่านนี้ก็คือระดับพฤติกรรมที่ศึกษา กล่าวคือ Watson ให้ความสนใจกับพฤติกรรมที่สังเกตได้ของมนุษย์ดังนั้นจึงศึกษาแรงกระตุ้น หรือ Stimuli ส่วน Mead ไม่ปฏิเสธความสำคัญของพฤติกรรมภายนอกที่สังเกตได้ (Observable Behavior) นี้ แต่ก็ให้ความสำคัญพฤติกรรมที่ถูกปกปิด (Covert Behavior) และพยายามศึกษาพฤติกรรมเช่นที่ว่าเป็นด้วยวิธีการที่เป็นวิทยาศาสตร์

2.2.1 แนวความคิดเรื่องสังคมของ Mead

แนวความคิดของ Mead เน้นความสำคัญขององค์ประกอบสังคม 3 ประการ คือ จิต (Mind) อัตตะ (Self) และสังคม (Society)

จิต (Mind)

Mead ให้ความสำคัญในเรื่องของจิตมาก เนื่องจากจิตคือที่มาของ อัตตะ (Self) และสังคม (Society) และ Mead ก็ได้อธิบายถึงการเกิดของจิตว่า เป็นผลผลิตของสังคม (Social Product) โดยที่จิตนี้จะไม่ได้เกิดมาพร้อมการกำเนิดของทารก หากแต่จิตนั้นเกิดจากการที่มนุษย์มีความสัมพันธ์กัน ติดต่อสื่อสารระหว่างกัน โดยที่ทารกเมื่อเกิดจากครรภ์ ก็จะมีความสัมพันธ์กับคนใกล้ชิดของตนเอง เช่น บิดา มารดา ญาติพี่น้อง ทารกจะเลือกสรรท่าทาง Gesture ต่าง ๆ ที่หากเมื่อเขาแสดงด้วยผู้ใกล้ชิดของเขาจะชอบพอใจและกระทำตอบในทางบวก การเลือกสรรท่าทางเหล่านั้นของทารกจะดำเนินการเรื่อยไปจนกระทั่งพบ "ความหมายทั่วไป" (Common Meanings) ของท่าทางเหล่านั้น ซึ่งเป็นความหมายที่ผู้สื่อสารและคู่กรณีมีความเข้าใจตรงกัน มีแนวโน้มที่จะมีปฏิริยาต่อท่าทางเหล่านั้นเช่นเดียวกัน ท่าทางเหล่านั้นเรียกว่าท่าทางตามประเพณี (Conventional Gesture) ซึ่งมักจะมี ความหมายที่ตายตัว การใช้ความสามารถและใช้ความหมายตามประเพณี จะมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อกระบวนการพัฒนาของจิตอัตตะ และสังคมของมนุษย์ เพราะเมื่อมนุษย์รับรู้แล้วก็จะตีความไปและฝึกซ้อมแนวปฏิบัติตอบในใจ เพื่อเลือกแนวทางที่จะได้รับความร่วมมือจากผู้อื่นก่อนที่จะแสดงออกมาจริง เมื่อมนุษย์สามารถได้ตอบและร่วมมือในการกระทำระหว่างกันได้มากขึ้นแสดงว่าจิตได้เกิดขึ้น ดังนั้น จิตจึงเกิดจากความสามารถในการเข้าใจท่าทางตามประเพณี (Conventional Gesture) รวมถึงความสามารถเข้าใจท่าทางของคนอื่น และแสดงท่าทางได้ตอบได้แล้วจากที่ผ่านกระบวนการฝึกซ้อมแนวทางปฏิบัติตามแนวทางเลือกต่าง ๆ ในใจได้

อัตตะ (Self)

เมื่อมนุษย์สามารถให้ความหมายกับสิ่งต่าง ๆ และบุคคลอื่นในสภาพแวดล้อมได้แล้ว เขาสามารถให้ความหมายกับตัวเองของเขาได้เสมือนเป็นวัตถุอันหนึ่ง หรือบุคคลหนึ่ง ดังนั้นการตีความหมายของท่าทางต่าง ๆ นั้น จึงไม่เพียงแต่ช่วยให้เกิดประสานงานระหว่างมนุษย์ด้วยกันเท่านั้น แต่จะสามารถนำมาประเมินผลตนเองได้ด้วย การประเมินผลตนเองนี้ขึ้นอยู่กับกระบวนการของจิต

วัตถุอื่น ๆ รอบตัว และความรู้สึกนั้นเริ่มมั่นคงถาวร ประสานสอดคล้องกับความคิดอื่น ๆ ก็จะกลายเป็นอัตตะของบุคคลนั้น (เขาวลักษณะ อภิชาติวิมลภ, 2538)

Mead เลือกแสดงขั้นตอนสำคัญในกระบวนการพัฒนา อัตตะ 3 ขั้นตอนด้วยกัน โดยแต่ละขั้นตอน จะแสดงทั้งการเปลี่ยนแปลงภาพตัวเอง ที่มีลักษณะชั่วคราวและสามารถฝังลึก ลงไปในความรู้สึกของความคิดเกี่ยวกับตนเองด้วย เป็นกระบวนการรับบทบาท (Role - taking) หรือการสวมบทบาทของผู้อื่น Mead เรียกว่า ขั้นตอนการเล่นบท (play stage) ในขั้นนี้เป็นขั้นที่ มนุษย์ยังเป็นเด็กทารก มีความสามารถในการเล่นบทได้จำกัดเพียงคนสองคน ภาพของตนเองก็ ยังจำกัดไม่ฝังแน่นแต่อย่างใด ขั้นตอนที่สองเรียกว่าขั้นเกมกีฬา (Game Stage) ช่วงนี้ร่างกาย ของเด็กเจริญวัยใหญ่ขึ้นมีประสบการณ์และรับรู้มากขึ้น สามารถสวมบทบาทของผู้อื่นได้มากขึ้น บุคคลก็จะสวมบทบาทหรือเอาอย่างคนอื่นมากขึ้น ภาพของตัวเองก็จะมี ความซับซ้อนขึ้น สามารถร่วมมือกับผู้อื่นได้มากขึ้น ร่วมกิจกรรมที่มีการประสานงานกันอย่างมากขึ้น

Mead เห็นว่าบุคคลสามารถยึดถือปริทรรศน์ทั่วไปของชุมชนตลอดจนความเชื่อ ค่านิยม บรรทัดฐานของสังคมหนึ่งในการกระทำในด้านต่าง ๆ ได้ ซึ่งหมายความว่ามนุษย์สามารถ

1. เพิ่มความเหมาะสมในการตอบโต้กับผู้อื่น ในการกระทำระหว่างกันมากขึ้น

2. ขยายขอบเขตภาพของตัวเอง จากความสามารถในการสวมบทบาทของบุคคล จำนวนมากขึ้นอยู่เสมอ เช่น มีความเข้าใจในการแสดงบทบาทของลูก บทบาทของเพื่อน บทบาท ของนักเรียน และอื่น ๆ มากขึ้นตามลำดับ การขยายของจำนวนคนที่บุคคลที่สวมบทบาทนี้เอง ที่ เป็นขั้นตอนพัฒนาของอัตตะขั้นต่าง ๆ ของมนุษย์ ดังนั้นจึงสามารถสรุปกระบวนการเกิด Self ของ Mead ดังนี้

- 1) มนุษย์โดยทั่วไปจะไม่มีความเป็นตัวตน จนกระทั่งสังคมสร้างตัวตนให้แก่ เด็ก โดยผ่านทางพ่อแม่ และกลุ่มเพื่อนฝูง

- 2) เด็กโดยทั่วไปจะไม่มีความสำนึกเกี่ยวกับความเป็นตัวของตัวเอง หรือสำนึก เกี่ยวกับจิตใจของตนเองจนกว่าจะมีปฏิกิริยา สัมพันธ์กันทางสังคม โดยเริ่มจากพ่อแม่ ซึ่งพ่อแม่ จะสอนให้รู้จักตัวเองจนกว่าจะมีปฏิกิริยาสัมพันธ์กันทางสังคม โดยเริ่มจากพ่อแม่ ซึ่งพ่อแม่จะ เริ่มสอนเด็กให้รู้จักตัวเอง ต่อมาเด็กจะเริ่มรับรู้เกี่ยวกับ "บุคคลอื่น" ทั้งนี้เพราะเด็กเริ่มรู้สึกว่าตน นั้น เป็นคนละส่วนจากบุคคลต่าง ๆ

- 3) เมื่อทารกเติบโตขึ้น จะเริ่มพัฒนาความสำนึกว่าอะไรถูก อะไรผิด "โดยยึด

4) ความเป็นตนตัวนั้น Mead แบ่งเป็น 2 ส่วน คือ I และ Me โดยที่ I คือส่วนที่เป็นความคิดสร้างสรรค์ของตนเอง เป็นส่วนที่บุคคลที่แสดงออกไม่ใช่ความต้องการของสังคม Me คือส่วนที่รับเอาทัศนคติความคิดอ่าน กฎเกณฑ์ ระเบียบ ประเพณี ที่มีอยู่มาเป็นของตนเอง โดยไม่คัดค้านเป็นการยอมรับของสังคม

สังคม (Society)

Mead ถือว่าสังคมคือแบบแผนที่ประสานสอดคล้องกันของกิจกรรมที่มนุษย์ก่อขึ้น ซึ่งดำรงรักษาไว้ หรือเปลี่ยนแปลงไปตามการกระทำระหว่างกันด้วยสัญลักษณ์ระหว่างบุคคล หรือในแต่ละคนทั้งการบำรุงรักษาและการเปลี่ยนแปลงของสังคม กระทำผ่านกระบวนการของจิต และอัตตะ

2.2.2 แนวความคิดเรื่องปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของ Blumer

แนวความคิดสัญลักษณ์สัมพันธ์ร่วมสมัย จะเน้นพื้นฐานทางความคิดของ (Blumer) ซึ่งได้อธิบายหลักการ ไว้ ดังนี้ (เยาวลักษณ์ อภิชาติวิมลณ, 2538)

1) มนุษย์ต่างจากสัตว์ เพราะมนุษย์มีความสามารถในการคิด ความสามารถในการคิดนี้ก็เนื่องมาจาก mind แต่ mind ของทฤษฎีสัญลักษณ์สัมพันธ์ต่างไปจาก "สมอง" คนต้องมีมันสมองเพื่อพัฒนา mind ของตนเอง แต่สมองอาจไม่สามารถทำให้เกิด mind ก็ได้ เช่น สมองของสัตว์ เป็นต้น

ขณะเดียวกัน ทฤษฎีสัญลักษณ์สัมพันธ์ก็ไม่ถือว่า mind เป็นสิ่งของ หรือเป็นเรื่องของกายภาพ แต่ mind เป็นกระบวนการที่มีความต่อเนื่อง mind เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการของแรงกระตุ้นและแรงได้ตอบ ทฤษฎีสัญลักษณ์สัมพันธ์จะเน้นความสามารถของ mind ในทุก ๆ ประเด็น รวมทั้งการสังคมกรรม (Socialization) การให้ความหมาย การสร้างสัญลักษณ์ อัตตะ การปฏิบัติสัมพันธ์ทางสังคม

2) ความสามารถในการคิดของมนุษย์ ถูกกำหนดและจัดรายละเอียดโดยกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม

ทฤษฎีสัญลักษณ์สัมพันธ์ จึงให้ความสำคัญเป็นพิเศษกับรูปแบบของการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ที่เรียกว่า กระบวนการสังคมกรรม ความสามารถในการคิดของมนุษย์พัฒนาในกระบวนการสังคมกรรมเมื่อเขายังเด็ก และพัฒนารายละเอียดขึ้นในกระบวนการสังคมกรรมในวัยผู้ใหญ่ ทฤษฎีสัญลักษณ์สัมพันธ์ต่างจากนักสังคมวิทยากลุ่มอื่น ๆ ด้วยการอธิบายว่า กระบวน

เดียว (One - Way Process) ซึ่งผู้กระทำเพียงแต่รับสารด้านเดียว แต่เป็นกระบวนการพลวัต ซึ่งผู้กระทำปรับและจัดแต่งข่าวสารที่เราได้รับตามความต้องการ และความจำเป็นของตนเอง

ทฤษฎีสัญลักษณ์สัมพันธ์ถือว่า ปฏิสัมพันธ์ (Interaction) เป็นเรื่องที่สำคัญที่สุด ปฏิสัมพันธ์เป็นกระบวนการซึ่งก่อให้เกิดความสามารถในการคิด และแสดงความคิดเหล่านั้นออกมา การปฏิสัมพันธ์ทุกประเภทช่วยให้พวกเราสามารถคิด และยังช่วยจัดแต่งกระบวนการ ปฏิสัมพันธ์โดยทั่วไปด้วย ทั้งนี้เพราะผู้กระทำต้องให้ความสนใจกับผู้อื่นและใคร่ครวญว่ากิจกรรมของตนเองจะสอดคล้องกับผู้อื่นหรือไม่อย่างไร

นักทฤษฎีสัญลักษณ์สัมพันธ์ผู้หนึ่ง คือ Herbert Blumer ได้กำหนดแนวคิดเชิงสัญลักษณ์สัมพันธ์ โดยมีองค์ประกอบพื้นฐาน 3 ประการ คือ

1) มนุษย์กระทำต่อสิ่งต่างๆ บนพื้นฐานของความหมาย (Meanings) ที่สิ่งนั้นมีต่อเขา สิ่งเหล่านั้นรวมความถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์อาจสังเกตได้ ทั้งที่เป็นวัตถุเชิงกายภาพ ทั้งที่เป็นสถาบัน ทั้งที่เป็นความคิดเชิงอุดมคติ ทั้งที่เป็นกิจกรรมต่าง ๆ ตลอดจนเป็นสถานการณ์ต่างๆ

2) ความหมายของสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้น จะเกิดหรืออุบัติขึ้นจากปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Social Interaction) ที่บุคคลหนึ่งกระทำต่อบุคคลอื่น

3) ความหมายเหล่านี้จะถูกถ่ายทอด และปรับแต่งในกระบวนการตีความหมาย (Interpretive Process) ซึ่งกระทำโดยบุคคลที่เผชิญกับสิ่งต่าง ๆ นั้น (Wallace, 1980: 238-241)

ดังนั้นกระบวนการตีความหมาย (Interpretive Process หรือ Process of Interpretation) เป็นแนวความคิดที่มีความสำคัญยิ่งในกลุ่มความคิดเชิงสัญลักษณ์สัมพันธ์ กระบวนการนี้มี 2 ขั้นตอนที่แตกต่างกัน คือ

ขั้นแรก ผู้กระทำ (Actor) จะบ่งชี้ให้ตนเองทราบถึงสิ่งที่เขากำลังกระทำ คือ เขาต้องชี้ให้ตนเองทราบว่าสิ่งนั้นมีความหมายเช่นใดโดยการกระทำ การบ่งชี้ดังกล่าวถือว่าเป็นกระบวนการทางสังคมภายในตนเอง (Internalized Social Process) เนื่องจากผู้กระทำจะมีปฏิสัมพันธ์กับตนเอง ปฏิสัมพันธ์กับตนเองดังกล่าวนี้เป็นยิ่งกว่าการโต้ตอบ (Interplay) ระหว่างองค์ประกอบทางจิตวิทยา แต่เป็นกรณีที่บุคคลจะดำเนินกระบวนการสื่อสารกับตัวเขาเองตามลำพัง

ขั้นที่สอง โดยประโยชน์ของกระบวนการสื่อสารกับตนเองดังกล่าว การตีความ

การตีความหมายจึงไม่ควรถูกพิจารณาว่าเป็นเพียงการเสนอความหมายที่กำหนดขึ้นโดยอัตโนมิติ แต่ควรถือว่าเป็นกระบวนการที่มีการใช้และปรับเปลี่ยนความหมายต่าง ๆ ในฐานะที่เป็นอุปกรณ์ (Instruments) สำหรับชี้แนะและสร้างการกระทำขึ้น ดังนั้นเราจำเป็นต้องเห็นว่า ความหมายมีส่วนสำคัญในการกระทำต่าง ๆ โดยผ่านกระบวนการปฏิสัมพันธ์ กับตนเองนั่นเอง (Blumer, 1969: 5)

เพื่อความชัดเจนเกี่ยวกับข้อเสนอเชิงความคิดทั้ง 3 ประการนี้ Blumer จึงได้เรียบเรียงคำอธิบายเพื่อให้มองเห็นธรรมชาติของสิ่งต่าง ๆ โดยมีสาระสำคัญต่าง ๆ อีก 4 ประการ คือ ธรรมชาติของสังคมมนุษย์ ธรรมชาติของปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ธรรมชาติของวัตถุ และธรรมชาติของการกระทำของมนุษย์ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1) ธรรมชาติของสังคมมนุษย์

Blumer อธิบายว่า ชีวิตของสังคมมนุษย์จำเป็นต้องประกอบไปด้วยกระบวนการต่อเนื่อง เกี่ยวกับการประสานกิจกรรมต่าง ๆ ระหว่างสมาชิกในสังคมเข้าด้วยกัน กิจกรรมอันต่อเนื่องที่ซับซ้อนนั่นเองที่สร้างและแสดงโครงสร้าง (Structure) หรือองค์การ (Organization) ขึ้นมา (Blumer, 1969 : 6-7)

2) ธรรมชาติของปฏิสัมพันธ์ทางสังคม

Blumer อธิบายว่า Mead ได้จำแนกปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Social Interaction) ในสังคมมนุษย์ออกเป็น 2 รูปแบบหรือระดับโดยดูจาก "การสนทนาท่าทาง" (The Conversation of Gestures) และ "การใช้ประโยชน์จากสัญลักษณ์มีนัยสำคัญ" (The Use of Significant Symbols) ซึ่งเขาได้กำหนดศัพท์ และระบุแบ่งว่ามีทั้ง "ปฏิสัมพันธ์นอกสัญลักษณ์" (Non-Symbolic Interaction) และ "สัญลักษณ์สัมพันธ์" (Symbolic Interaction) ซึ่งปฏิสัมพันธ์นอกสัญลักษณ์จะเกิดขึ้นเมื่อบุคคลทำการตอบโต้โดยตรงต่อการกระทำของผู้อื่น โดยปราศจากการตีความหมายการกระทำดังกล่าว แต่ลักษณะส่วนใหญ่ของการทำปฏิสัมพันธ์ของพวกเขาจะอยู่ในระดับสัญลักษณ์ อันเนื่องมาจากความจำเป็นจากการที่เราต้องทำความเข้าใจความหมายของการกระทำซึ่งกันและกัน (Blumer, 1969: 8-9)

3) ธรรมชาติของวัตถุ

Blumer อธิบายว่า แนวความคิดที่สำคัญประการหนึ่งของทฤษฎีสัญลักษณ์

ความหมายดังกล่าวนี้จะถูกกำหนดวิถีทางให้บุคคลมองวัตถุดังกล่าว, กำหนดวิถีทางให้บุคคลเตรียมการกระทำต่อวัตถุดังกล่าว, และกำหนดวิถีทางให้เขาพร้อมที่จะพูดเกี่ยวกับวัตถุดังกล่าว ดังนั้นวัตถุอันหนึ่งอาจมีความหมายที่แตกต่างออกไปสำหรับปัจเจกบุคคลต่างคนกัน (Blumer, 1969:10-12)

4) ธรรมชาติของการกระทำของมนุษย์

Blumer อธิบายว่า "ความสามารถของมนุษย์ในการสร้างข้อบ่งชี้ต่าง ๆ ต่อตนเองช่วยสร้างคุณลักษณะพิเศษในการกระทำของมนุษย์ ซึ่งหมายความว่าปัจเจกบุคคลซึ่งเผชิญกับโลกจะต้องตีความหมายเพื่อสร้างการกระทำ การกระทำนั้นไม่ใช่เพียงตอบโต้ (Respond) ต่อสภาวะแวดล้อมเท่านั้น แต่เขาจะต้องคำนึงถึงสภาพการณ์ต่างๆ ซึ่งเขาถูกเรียกร้องให้กระทำด้วยความเข้าใจก่อน ในความหมายของการกระทำของผู้อื่น แล้วจึงกำหนดแนวทางการกระทำของตนเองให้เป็นไปตามการตีความหมายดังกล่าว ดังนั้นเราจะต้องเข้าใจกระบวนการนิยามความหมายของผู้กระทำ จึงจะสามารถเข้าใจการกระทำของเขาได้" (Blumer, 1969 : 15-16)

2.2.3 แนวความคิดเรื่องกระบวนการตีความ

W. I Thomas เจ้าของแนวความคิด "Definition of the Situation" โดยกล่าวว่า "if men define situations as real, they are real in their consequences" ซึ่งอธิบายได้ว่า ความรู้สึกนึกคิดและการกระทำใด ๆ ของบุคคล ขึ้นอยู่กับการนิยามของสถานการณ์ (Definition of the Situation) ของเขา การนิยามสถานการณ์จะเป็นปัจจัยกำหนดลักษณะของการกระทำ ซึ่งจะนำไปสู่ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมต่อไป (เยวาลักษณ์ อภิชาติवलลภ, 2538)

นอกจากนี้ พงษ์สวัสดิ์ สวัสดิพงษ์ (2529: 83 - 87) ได้ศึกษาแนวความคิดเกี่ยวกับกระบวนการตีความ และอธิบายว่า กระบวนการตีความนำไปสู่การก่อรูปการกระทำทางสังคมจนทำให้เกิดชีวิตทางสังคมมนุษย์ที่ละเอียดอ่อน ดังนั้น จึงจำเป็นที่เราจะต้องทำการวิเคราะห์ให้ลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น และต้องให้ความสำคัญต่อการวิเคราะห์ความหมายมากขึ้น กรอบแนวคิดทางสังคมวิทยาส่วนใหญ่ ปฏิเสธกระบวนการตีความหรือไม่ก็ลดความสำคัญของการตีความลงไปเป็นเพียงผู้รองรับ หรือเป็นเครื่องมือของกระบวนการที่ใหญ่กว่าจึงไม่เหมาะสม ด้วยเหตุผลดังกล่าวเพื่อความชัดเจนเขาจึงได้หยิบยกแนวคิดของ Blumer (1981) ที่ ได้แยกวิเคราะห์ แนวความคิด

สังคมที่แปรผันแตกต่างกันไป โดยส่วนใหญ่จะเป็นการกระทำที่เป็นกิจวัตรและพิธีกรรม ซึ่งในกรณีเหล่านี้กล่าวโดยย่อได้ว่า การกระทำทางสังคมซึ่งประกอบกันเป็นชีวิตของกลุ่มสังคมมนุษย์ มีลักษณะแตกต่างกันออกไป ระหว่างการกระทำร่วมซึ่งได้รับการจัดแบบแผนไว้แล้วจากการเข้าใจ ร่วมกับการกระทำทางสังคมที่จำเป็นต้องมีการสร้างขึ้นใหม่

ประการที่สอง เราจำต้องรับรู้ว่ กระบวนการตีความดำเนินอยู่ในการกระทำทางสังคมทุกรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นแบบที่เป็นกิจวัตรหรือแบบที่ถูกสร้างขึ้นใหม่ ภารกิจที่สำคัญของสังคมศาสตร์จึงได้แก่ การวิเคราะห์และทำความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง เกี่ยวกับสิ่งที่เกิดขึ้นในกระบวนการตีความ ในขณะที่มนุษย์ทำการก่อรูปการกระทำทางสังคมของเขา

ประการที่สาม การวิเคราะห์ของ Mead เกี่ยวกับกระบวนการตีความ โดยมีกรอบแนวความคิดพื้นฐาน ประกอบไปด้วย

- ก) การสวมบทบาทของกลุ่มหรือชุมชน
- ข) การสวมบทบาทของคนอื่นๆ ในการกระทำทางสังคมนั้นๆ และ
- ค) การตอบสนองต่อการสวมบทบาทดังกล่าว

การสวมบทบาทของกลุ่มหรือชุมชน หมายความว่า บุคคลได้บ่งชี้ให้กับตนเอง เกี่ยวกับทิศทางที่ชุมชน หรือกลุ่มของเขามองสถานการณ์ที่ซึ่งเขาจะต้องมีการกระทำ การตีความ โดยใช้นิยาม หรือสัญลักษณ์ของกลุ่มหรือของชุมชน เพื่อที่เขาจะได้ยึดถือเป็นพื้นฐานในการปรับการกระทำของเขาให้สอดคล้องกัน และมีการตอบสนองต่อบทบาทเหล่านี้ โดยการปฏิสัมพันธ์กับตนเอง เพื่อวางแผนภาพและการกระทำตามเจตนารมณ์ของเขาต่อไป ดังนั้น การตีความจึงเป็นพื้นฐานสำหรับการกระทำของทุกคน

ประการที่สี่ กระบวนการตีความไม่เพียงแต่จะเป็นเครื่องมือที่ผู้เข้าร่วมการปฏิสัมพันธ์แต่ละคนก่อรูปการกระทำของตนเอง เพื่อให้ประสานกับคนอื่น ๆ เท่านั้นแต่กระบวนการดังกล่าวยังเป็นเครื่องมือ ซึ่งแต่ละคนมีส่วนในการสร้างสถานการณ์ซึ่งแต่ละคนจะต้องเผชิญในการพัฒนาการกระทำทางสังคมอีกด้วย ผู้เข้าร่วมการปฏิสัมพันธ์มีการบ่งชี้แก่กันและกันในระหว่างการปฏิสัมพันธ์ โดยการบ่งชี้เหล่านี้มีฐานะเป็นเครื่องมือการนิยามของแต่ละคนในกระบวนการตีความ ซึ่งนำไปสู่การบ่งชี้ให้กับคนอื่นก่อรูปสถานการณ์ให้เกิดขึ้น

ประการที่ห้า ในการกระทำทางสังคมที่กำลังถูกสร้างขึ้นมานั้น ผู้เข้าร่วมการปฏิสัมพันธ์อาจจะเข้ามาพบปะกัน มองเห็นกันและกัน และกระทำต่อกันในวิถีทางต่างๆ กัน

ผู้เข้าร่วมในการกระทำทางสังคม อาจจะประสานพฤติกรรมซึ่งกันและกันโดยผ่านทางกระบวนการต่อรอง (Process of Negotiation) ในที่ซึ่งมีการให้สิทธิและดัดแปลงตำแหน่งบางประการซึ่งกันและกัน หรือจะมีการปรับพฤติกรรมโดยการใช้อำนาจบังคับ หรือโดยการมีความบันดาลใจร่วมกัน

ประการที่หก การมีอัตตะทำให้บุคคลสามารถปฏิสัมพันธ์กับตนเอง ในขณะที่เขากำลังปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ได้ การปฏิสัมพันธ์กับตนเองอาจทำให้ผู้เข้าร่วมในการกระทำทางสังคม มีการกระทำในวิถีทางที่ไม่อาจคาดหมายล่วงหน้า หรือที่มีลักษณะพิเศษได้ ซึ่งเป็นความสามารถบ่งชี้ให้กับตนเองว่าคนอื่น ๆ กำลังทำอะไร หรือเป็นเครื่องบ่งชี้ในการประเมินสถานการณ์ของตนเอง หรือในการพิจารณาการกระทำต่อไป

จากแนวความคิดทฤษฎีดังกล่าวจึงอาจกล่าวได้ว่า ความหมายของสิ่งต่าง ๆ จึงเป็นผลผลิตทางสังคมที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อใช้ประโยชน์ในการกระทำร่วมกัน หรือการปฏิสัมพันธ์ที่มีการบ่งชี้หรืออ้างถึง วัตถุอันเดียวกันอาจมีความหมายที่แตกต่างกัน สำหรับบุคคลที่แตกต่างกัน แต่จุดมุ่งหมายขั้นพื้นฐานของการสร้างสัญลักษณ์ให้เป็นตัวแทนที่สื่อความหมายสำหรับสิ่งต่าง ๆ ก็เพื่อเป็นการสร้างตัวแทนที่มี "ความหมายร่วม" (Shared Meaning) อันสามารถรับรู้และทำความเข้าใจอย่างสอดคล้องกันได้ ระหว่างบุคคลที่มีส่วนร่วมในการปฏิสัมพันธ์นั้น

สัญลักษณ์ จึงเป็นประดิษฐกรรมที่มีลักษณะรูปธรรมซึ่งมนุษย์สร้างขึ้นสำหรับเป็นตัวแทนของ "ความหมาย" (ซึ่งมีลักษณะเป็นนามธรรม) ของสิ่งต่างๆ สัญลักษณ์และความหมายเป็นองค์ประกอบสองด้าน (รูปธรรมและนามธรรม) ผสมผสานเข้าด้วยกันกลายเป็นเครื่องมือที่มนุษย์ใช้ในการบ่งชี้สิ่งต่าง ๆ ในโลกของตนเอง องค์ประกอบทั้งสองด้าน ต่างก็เป็นผลผลิตของมนุษย์ที่เข้าร่วมดำเนินชีวิตทางสังคมอยู่ด้วยกันและถูกนำมาใช้ในการก่อการกระทำร่วมกันซึ่ง Blumer เรียกรการกระทำร่วมกันในลักษณะดังกล่าวว่า สัญลักษณ์สัมพันธ์ (Symbolic Interaction) โดยอธิบายว่า ในการใช้ประโยชน์สัญลักษณ์ ที่มีรูปแบบต่างๆ จำเป็นต้องอาศัยกระบวนการที่สำคัญ 2 ส่วนประกอบ คือ

1. กระบวนการเรียนรู้ (Lerning Process) ในการใช้ประโยชน์จากสัญลักษณ์ต่าง ๆ ให้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยบุคคลต่างๆ ต้องเรียนรู้รูปแบบ ลักษณะรายละเอียด ความหมายเฉพาะตัว รวมทั้งวิธีการใช้ประโยชน์จากสัญลักษณ์เหล่านั้นให้ได้อย่างสอดคล้องกับสถานการณ์ใช้งานที่ดำเนินการอยู่ กระบวนการเรียนรู้สัญลักษณ์จึงเป็นกระบวนการซึ่งเกิดขึ้นในระหว่างการดำเนินชีวิตทางสังคมของแต่ละบุคคล

จิตวิทยาของบุคคลแต่ละรายที่มีประสบการณ์ทางสังคมร่วมกับผู้อื่น ภายในระยะเวลา และ ภายใต้อสถานการณ์ต่าง ๆ กัน กระบวนการดังกล่าวมีลักษณะคล้าย "การสนทนากับตนเอง" หรือการปฏิสัมพันธ์ภายในตนเอง ด้วยจุดมุ่งหมายในการบ่งชี้ความหมายที่เฉพาะเจาะจงของสิ่งต่าง ๆ ที่บุคคลนั้นกำลังเผชิญในชีวิตทางสังคมของตนเอง การบ่งชี้ความหมายที่เฉพาะเจาะจงดังกล่าว จำเป็นต้องอาศัยพื้นฐาน จากกระบวนการเรียนรู้ที่ได้สะสมมา จากประสบการณ์ทางสังคมของผู้ที่มีความหมายตลอดจนธรรมชาติในด้านต่างๆ

จากแนวความคิดทฤษฎีดังกล่าว สรุปได้ว่า มนุษย์และสังคมจะแยกออกจากกันไม่ได้ มนุษย์เราได้เรียนรู้จากสังคม สังคมได้ศึกษาอบรม ให้ประสบการณ์ต่าง ๆ ในการดำรงชีวิต มนุษย์เราได้เรียนรู้จากสภาพแวดล้อม และปรากฏการณ์ต่าง ๆ ของสังคม ได้สะสมไว้อย่างมากมาย การปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวอาจมีการตอบโต้เกิดขึ้น และปฏิบัติตามสังคมด้วยสมเหตุสมผล การกระทำของบุคคลจะสืบเนื่องตามหลักการแบ่งตามปกติธรรมชาติ อันเคยปฏิบัติมาในชีวิตประจำวันของบุคคล ดังนั้นการตีความวิเคราะห์เหตุการณ์ต่างๆ ก็จะเป็นไปตามบุคคล สำนึกที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตดังกล่าว การกระทำทางสังคมจึงต้องอาศัยแบบแผนของสังคมที่เขาอาศัยอยู่ ดังนั้น ความรู้และทัศนคติของบุคคลในเรื่องใดเรื่องหนึ่งจึงน่าจะได้รับอิทธิพลจากกระบวนการถ่ายทอดและอบรมทางสังคม ซึ่งเรียกว่า กระบวนการสังคมกรรม นอกจากนี้ พฤติกรรมและการกระทำต่าง ๆ ของผู้กระทำย่อมเป็นผลมาจากการนิยามสถานการณ์ (Definition of the Situation) ของเขา ซึ่งเป็นตัวแปรสำคัญในการศึกษาครั้งนี้

2.3 แนวความคิดมนุษย์นิเวศ

มนุษย์และธรรมชาติมีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้น และความสัมพันธ์นี้ก็มี การเปลี่ยนแปลงมาโดยตลอด แต่สิ่งสำคัญมนุษย์เป็นองค์ประกอบหนึ่งของชีวภาพและมีความสัมพันธ์กับองค์ประกอบอื่น ๆ ในระบบนิเวศโดยตรงและทางอ้อม ถ้าความสัมพันธ์ทั้งหมดนั้นพอดี โลกของสิ่งมีชีวิตจะสมดุลและเป็นระบบอยู่ได้ แต่ถ้าหากมีการบุกรุกอย่างรุนแรง ขาดความสมดุล ปัญหา ก็จะตามมาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าการกระทำของมนุษย์เป็นสาเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศ

นิรันดร์ จงวุฒิเวศน์ (อ้างถึงใน จักรกฤษณ์ นรติมุงการ, 2527: 210 - 212) กล่าวว่า

เปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่มนุษย์สร้างขึ้นและเป็นแนวทางให้มนุษย์คิดค้นวัฒนธรรมใหม่ๆ ทำให้สภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไปแม้ว่ามนุษย์มีเจตนาให้เปลี่ยนไปในทางที่เป็นประโยชน์ต่อมนุษย์ แต่ผลลัพธ์ที่ได้คือมีทั้งคุณและโทษแก่มนุษย์และสิ่งแวดล้อมซึ่งนับวันจะทวีความซับซ้อนมากขึ้นเรื่อย ๆ และยิ่งรุนแรงขึ้นเมื่อเกิดปัญหาการเพิ่มของประชากรอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้มีการขยายที่ทำกินและการเพิ่มผลผลิต ปัจจัยที่ใช้นำมาซึ่งชีวิตมีการกลายสภาพเป็นเมืองขึ้น มีการนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีมาใช้ในการอุตสาหกรรม จากผลดังกล่าว สิ่งที่ติดตามมาคือปัญหามลภาวะเป็นพิษดินเสีย น้ำเน่า น้ำท่วมฉับพลัน อากาศเสีย เกิดความแห้งแล้ง ฯลฯ ทั้งนี้เป็นเพราะมนุษย์กระทำกับทรัพยากรและสภาพแวดล้อมตามใจตน จนทำให้ภาวะธรรมชาติสูญเสียความสมดุล สูญเสียระบบนิเวศไปโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์และโดยเจตนา เช่น การตัดไม้ทำลายป่าและต้นน้ำลำธาร การใช้ยาปราบศัตรูพืชโดยขาดความระมัดระวัง

นิวัต เรืองพานิช (2528: 1 - 21) ได้อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมในแง่ของระบบธรรมชาติกับการพัฒนา โดยเริ่มจากมนุษย์ในอดีตมีชีวิตอยู่กับธรรมชาติ การวิวัฒนาการในอดีตจึงถูกควบคุมโดยการคัดเลือกตามธรรมชาติ มีความผันแปรในด้านพันธุศาสตร์และความเปลี่ยนแปลงในลักษณะทางภูมิศาสตร์เป็นตัวกำหนด ต่อมามนุษย์มีวัฒนธรรมและรู้จักใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีมากขึ้น มนุษย์จึงพยายามดัดแปลงให้ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นไปตามความต้องการ จนในที่สุดก็เกิดภาวะมลพิษ เพราะมนุษย์รบกวนระบบธรรมชาติเกินไป จนทำให้กลไกการควบคุมตนเองของธรรมชาติถูกทำลาย การที่มนุษย์มีจำนวนประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้มีการพยายามพัฒนาความเจริญเพื่อสนองความต้องการของมนุษย์ในแง่ของการเพิ่มผลผลิตและปัจจัยการดำรงชีวิตให้พอเพียงและค้นหาสิ่งอำนวยความสะดวกสบายแก่ชีวิต โดยอาศัยความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีและมนุษย์ก็ประสบผลสำเร็จเป็นอย่างมากนับว่าเป็นความสำเร็จอันน่าภาคภูมิใจ แต่ขณะเดียวกันก็น่าเป็นห่วงว่า ขณะที่เรารับประโยชน์ตามแนวคิดที่กล่าวมาแล้ว ในอีกด้านหนึ่งก็เกิดผลกระทบจากปัญหามลพิษ ดังนั้นอาจกล่าวว่าการเกิดปัญหามลพิษนั้นไม่ใช่เกิดเพราะขาดเทคโนโลยี แต่เกิดจากความสำเร็จที่ได้จากการใช้เทคโนโลยีนั่นเอง เพราะการพัฒนานั้นยากที่จะหลีกเลี่ยงการทำลายระบบธรรมชาติหรือระบบนิเวศได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การทำลายโครงสร้างสลับซับซ้อนและกระบวนการควบคุมตัวเองในระบบธรรมชาติ แต่การจะไม่ใช้เทคโนโลยีนั้นเป็นไปได้ ปัญหาจึงอยู่ที่ว่าทำอย่างไรเราจึงจะควบคุมให้มีการใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม โดยไม่ถึงกับ

หนึ่งออกจากกันได้ยาก คือ หากป่าไม้ที่ปกคลุมดินถูกทำลายจนเกินขีดจำกัด ก็จะส่งผลกระทบต่อไปสู่อุณหภูมิและน้ำตลอดจนอากาศอย่างร้ายแรง ดังที่ในหลาย ๆ ประเทศกำลังประสบอยู่ จากแนวความคิดดังกล่าวถ้ามนุษย์มีการวางแผนการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ให้สามารถใช้ประโยชน์ได้คุ้มค่าและมากที่สุด มีการสูญเสียทรัพยากรน้อยที่สุด ตามหลักการอนุรักษ์ก็เท่ากับว่ามนุษย์ลดภาวะมลพิษให้กับตัวเอง และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติไว้ให้มนุษย์ชาติในอนาคต

2.3.1 ความหมายของระบบนิเวศ

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งเรียกว่านิเวศวิทยา โดยมาจากภาษาอังกฤษว่า Ecology มีรากศัพท์มาจากภาษากรีก 2 คำ คือ คำว่า "Oikos" ที่แปลว่าบ้านหรือที่อยู่อาศัย กับคำว่า "logos" ที่แปลว่าการเรียน หรือการศึกษา นักนิเวศวิทยาได้ให้ความหมายของนิเวศวิทยาในเชิงวิชาการ เพื่อให้ครอบคลุมขอบเขตของการศึกษา ส่วนใหญ่จะได้ความหมายที่คล้ายคลึงกัน อาจแตกต่างกันบ้างในสาระสำคัญบางประการที่ได้รวบรวมความหมายที่น่าสนใจของนิเวศวิทยา ดังนี้

เกษม จันทรแก้ว (2534) ได้กล่าวว่า นิเวศวิทยาเป็นศาสตร์แขนงหนึ่งที่ว่าด้วยการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตกับสิ่งมีชีวิต หรือสิ่งที่มีชีวิตกับสิ่งที่ไม่มีชีวิตสิ่งที่ไม่มีชีวิตกับสิ่งที่ไม่มีชีวิตหรือระหว่างสิ่งแวดล้อมต่อสิ่งแวดล้อม

อุทิศ ภูอินทร์ (2534) ได้กล่าวว่า นิเวศวิทยา เป็นศาสตร์ที่ต้องให้ความรู้พื้นฐานของลักษณะ คุณสมบัติ และองค์ประกอบของแต่ละสมาชิกในสังคม ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของสังคม ความสัมพันธ์ระหว่างส่วนประกอบที่มีชีวิตกับส่วนประกอบของสังคมไม่มีชีวิต และมีความแม่นยำในการทำนายผลในอนาคต เมื่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งเปลี่ยนแปลง

จากความหมายที่นักนิเวศวิทยาได้กล่าวไว้ พอสรุปได้ว่า นิเวศวิทยาเป็นการศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตกับสิ่งมีชีวิต และสิ่งมีชีวิตกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะศึกษาเรื่องใดเรื่องหนึ่งนั้น ขึ้นอยู่กับความสนใจของผู้ที่จะศึกษา ทางด้านป่าไม้ เป็นการศึกษา นิเวศวิทยาป่าไม้ ซึ่งหมายถึงการศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของสังคม ป่าไม้ที่มีต่อกัน และที่มีต่อสภาพแวดล้อมซึ่งสามารถกระทำได้หลายด้าน เช่น ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างต้นไม้ภายในชนิดเดียวกัน หรือต่างชนิดกันเมื่ออยู่รวมกัน ศึกษาอิทธิพลของสัตว์ป่าที่มีต่อต้นไม้ ศึกษาความ

ขอบเขตของการศึกษาของนิเวศวิทยานั้น เป็นวิชาที่มีขอบเขตกว้างขวางมากการศึกษานิเวศวิทยา จึงสามารถกระทำได้หลายทาง ขึ้นอยู่กับความสนใจและความเชี่ยวชาญของแต่ละบุคคล นักนิเวศวิทยาบางท่านจำแนกการศึกษาออกเป็น 2 ด้านคือ นิเวศวิทยานบก และนิเวศวิทยาภาคพื้นน้ำ ในแต่ละด้านการศึกษาจะย่อยลงไปอีกเพื่อให้เข้าใจและเห็นแนวทางขอบเขตของนิเวศวิทยาได้ชัดเจนยิ่งขึ้นในที่นี้จะขอจำแนกออกเป็น 7 ด้าน ดังนี้

1. นิเวศวิทยาทั่วไป เป็นการศึกษาเกี่ยวกับด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับนิเวศวิทยา เช่น ด้านชีววิทยาพื้นฐานและชีววิทยาทั่วไป ที่มีความสัมพันธ์กับนิเวศวิทยา การจัดทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ วัสดุ และพลังงานจากดวงอาทิตย์ วิธีการวิเคราะห์ทางนิเวศวิทยา อิทธิพลของสิ่งแวดล้อมและสิ่งมีชีวิต พฤติกรรมต่าง ๆ ของสิ่งมีชีวิต

2. นิเวศวิทยาของจุลินทรีย์ เป็นการศึกษาถึงความสัมพันธ์ของจุลินทรีย์กับสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ และสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกัน เช่น สรีรวิทยาและชีวเคมีของจุลินทรีย์

3. นิเวศวิทยาของสัตว์ เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ของสัตว์ สิ่งมีชีวิตอื่น ๆ และสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น ความเป็นอยู่ของสัตว์มีกระดูกสันหลังและสัตว์ไม่มีกระดูกสันหลัง

4. นิเวศวิทยาภาคพื้นน้ำ เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ของสิ่งมีชีวิตทั้งพืชและสัตว์ที่อาศัยอยู่ในน้ำกับสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ

5. นิเวศวิทยาของพืช เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ของพืชและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

6. ชีว-ภูมิอากาศวิทยา เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ของภูมิอากาศกับสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ เช่น อิทธิพลของอุณหภูมิต่อสิ่งมีชีวิต

7. นิเวศวิทยาของมนุษย์ เนื่องจากในปัจจุบันมนุษย์เข้ามามีบทบาทที่สำคัญที่สุดต่อนิเวศวิทยา จึงได้แยกการศึกษาด้านนี้ออกมาโดยเฉพาะ เช่น การโภชนาการของมนุษย์ กายวิภาค สรีรวิทยาและพันธุศาสตร์ของมนุษย์ โรคภัยไข้เจ็บของมนุษย์ สังคมของมนุษย์

การศึกษานิเวศวิทยาทั้ง 7 ด้าน อาจมีความสัมพันธ์ต่อเนื่องซึ่งกันและกันจนบางครั้งไม่สามารถแยกออกจากกันได้อย่างเด็ดขาด

2.3.2 องค์ประกอบของระบบนิเวศ

องค์ประกอบในระบบนิเวศ ระบบนิเวศทุกระบบไม่ว่าจะมีขนาดเล็ก หรือขนาดใหญ่เพียงใด จะประกอบไปด้วย 2 องค์ประกอบ คือ องค์ประกอบที่ไม่มีชีวิต (Abiotic Components) และองค์ประกอบที่มีชีวิต (Biotic Components)

1. องค์ประกอบที่ไม่มีชีวิต

องค์ประกอบที่ไม่มีชีวิตในระบบนิเวศ คือ สิ่งแวดล้อมทางกายภาพของระบบนิเวศนั่นเอง สามารถจำแนกออกได้เป็น 3 ส่วนคือ อนินทรีย์สาร อินทรีย์สาร และสภาพภูมิอากาศ อนินทรีย์สารเป็นสารประกอบที่มีส่วนผสมของสารที่เกิดจากชั้นเล็กๆ ของแร่และหินต่าง ๆ ซึ่งสลายตัวทางเคมี ทางฟิสิกส์และทางชีวเคมี รวมทั้งก๊าซต่าง ๆ อนินทรีย์สารที่สำคัญ ได้แก่ คาร์บอน ไนโตรเจน คาร์บอนไดออกไซด์ น้ำ และออกซิเจน อินทรีย์สารเป็นสารประกอบที่มีส่วนผสมของส่วนที่เกิดจากการเน่าเปื่อยผุพัง หรือการสลายตัวของซากพืชซากสัตว์ตายลง อินทรีย์สารที่สำคัญ ได้แก่ คาร์โบไฮเดรต ไขมัน โปรตีนและสารประเภทอิมัลลสภาพภูมิอากาศในแต่ละระบบนิเวศจะมีสภาพภูมิอากาศที่แตกต่างกันออกไป สภาพภูมิอากาศที่สำคัญ ได้แก่ อุณหภูมิ แสง ปริมาณฝน ความชื้น ความเป็นกรดด่าง

2. องค์ประกอบที่มีชีวิต

องค์ประกอบที่มีชีวิตในระบบนิเวศ แบ่งออกเป็น 3 ส่วนคือ ผู้ผลิต ผู้บริโภค และผู้ย่อยสลาย

2.1 ผู้ผลิต ได้แก่ สิ่งมีชีวิตที่เลี้ยงตัวเองได้กล่าวคือสามารถสร้างอาหารได้เอง โดยนำเอาพลังงานจากแสงอาทิตย์ มาใช้ในกระบวนการสังเคราะห์แสง เพื่อเปลี่ยนอนินทรีย์สารที่มีโมเลกุลง่าย ๆ ได้แก่ น้ำและคาร์บอนไดออกไซด์ ให้เป็นอินทรีย์สารที่มีโมเลกุลซับซ้อน ได้แก่ แป้งและน้ำตาล สิ่งที่มีชีวิต ส่วนนี้ได้แก่ พืชสีเขียวซึ่งมีคลอโรฟิลล์ ทุกชนิดทั้งพืชชั้นต่ำและชั้นสูง

2.2 ผู้บริโภค ได้แก่ สัตว์ทุกชนิด ซึ่งไม่สามารถสร้างอาหารเลี้ยงตัวเองได้ ดำรงชีวิตอยู่ด้วยการบริโภคสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ จึงได้รับพลังงานถ่ายทอดในรูปของอินทรีย์สารโดยตรง

2.3 ผู้ย่อยสลาย ได้แก่ สิ่งมีชีวิตสร้างอาหารเองไม่ได้ ได้รับพลังงาน โดยการย่อยสลายสารอาหารจากสิ่งมีชีวิตอื่นที่ตายแล้ว โดยจะย่อยสลายสารประกอบที่มีโครงสร้างสลับซับซ้อน มีโมเลกุลใหญ่ให้เป็นสารที่มีโมเลกุลเล็กลง แล้วดูดซึมบางส่วนเข้าไปใช้ประโยชน์ และ

มนุษย์กับสิ่งแวดล้อมธรรมชาติมีความสัมพันธ์กันอยู่ แนบแน่น น ในเวคมมนุษย์ จึงศึกษาความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม แต่ว่ามนุษย์เป็นส่วนประกอบหนึ่งของสังคม และเกี่ยวข้องกับระบบนิเวศอีกด้วย ดังนั้นจำเป็นต้องศึกษาระบบสังคม และระบบนิเวศพร้อมกัน (เยาวลักษณ์ อภิชาติวิมลภ, 2531: 78) กล่าวคือ ในเชิงนิเวศวิทยาแล้ว เราจัดว่ามนุษย์กับสิ่งแวดล้อมต่างก็มีระบบย่อยของตนเอง ที่มีโครงสร้างและกระบวนการภายในที่มีส่วนคล้ายกัน ระบบย่อยทั้งสองนี้มีความขึ้นอยู่กับซึ่งกันและกัน เมื่อความสัมพันธ์ระหว่างระบบย่อยทั้งสองนี้อยู่ในแบบแผนที่เป็นดุลยภาพแล้ว ก็สามารถดำเนินไปได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด โดยไม่ทำให้เกิดผลเสีย ในทางเสื่อมต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ระบบนิเวศประกอบด้วย ปัจจัยชีวภาพ คือ ดิน น้ำ พืช สัตว์ต่าง ๆ ซึ่งมีความสัมพันธ์กัน ถ้ามีการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบส่วนใด ก็จะไปสู่การเปลี่ยนแปลงขององค์ประกอบอื่น ส่วนระบบสังคมได้มีองค์ประกอบส่วนต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกัน เช่น โครงสร้างประชากร องค์การทางสังคม กิจกรรมทางเศรษฐกิจค่านิยมประเพณีวัฒนธรรม ฯลฯ มีผลและปฏิกิริยาต่อกันระหว่างองค์ประกอบเหล่านั้น จะเป็นตัวกำหนดลักษณะเฉพาะของสังคมนั้น มีอิทธิพลต่อเสถียรภาพและความสัมพันธ์ของระบบ เพื่อสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงและความอยู่รอดของสังคมนั้น

2.4 โลกทัศน์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ

ด้วยเหตุที่มนุษย์และธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมมีความสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก จึงมีนักวิชาการบางกลุ่มตระหนักว่าการคลี่คลายวิกฤตการณ์ทางสภาวะแวดล้อมโดยอาศัยความรู้ทางเทคโนโลยีนั้น เป็นการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ ต้นเหตุที่แท้จริงของวิกฤตการณ์นี้อยู่ที่โลกทัศน์หรือทัศนคติของมนุษย์เกี่ยวกับสิ่งที่อยู่รอบข้าง ได้แก่ ทัศนคติต่อโลกและจักรวาล ต่อความสัมพันธ์ระหว่างตัวเองกับผู้อื่น ที่สำคัญคือทัศนคติเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของตัวตัวเองกับส่วนอื่นๆ ในโลก ธรรมชาติทั้งส่วนที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ทั้งหมดนั้นอาจเรียกได้ว่า “โลกทัศน์” (เนื่องน้อย บุญเนตร, 2537: 2) นักวิชาการกลุ่มนี้เชื่อว่าต้นเหตุสำคัญของวิกฤตการณ์สภาวะแวดล้อมทางธรรมชาติ คือ ทัศนคติหรือโลกทัศน์ของมนุษย์ที่มองความสัมพันธ์ระหว่างตัวเองกับโลกธรรมชาติในรูปลักษณะของสิ่งมีค่าในตัวเอง (มนุษย์) กับ “วัตถุ” (โลกภายนอก) ที่มีอยู่เพื่อให้มนุษย์นำมาใช้ตาม

เยาวยลักษณ์ อภิชิตวิมล (2539) ได้สรุปโลกทัศน์ที่เกี่ยวข้องกับการมองความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับโลกธรรมชาติว่ามี 4 แนวทาง คือ

1. ท่าทีทรราช (Despotic Position)

เป็นการมองความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติว่าเป็นเสมือนนายหรือ "ทรราช" กับป่าว มนุษย์เท่านั้นที่มีคุณค่าสูงสุด สิ่งอื่น ๆ จะมีคุณค่าก็ต่อเมื่อสามารถรับใช้มนุษย์ และสามารถพามนุษย์ไปสู่จุดหมายได้เท่านั้น สมมติฐานดังกล่าวจึงให้ความชอบธรรมแก่มนุษย์ในอันที่จะกดขี่เอารัดเอาเปรียบจากโลกธรรมชาติ เพราะมนุษย์เป็นเจ้าของโลก เจ้าของธรรมชาติ กล่าวโดยสรุป โลกทัศน์เช่นนี้มีองค์ประกอบ ได้แก่

1) การแปลกแยกมนุษย์ออกจากโลกธรรมชาติ ถือว่า มนุษย์เป็นคนละส่วนกับโลกธรรมชาติ การเรียนรู้เกี่ยวกับโลกธรรมชาตก็เป็นไปเพียงเพื่อนำความรู้มาปรับเปลี่ยนโลกธรรมชาติให้เหมาะสมที่จะรับใช้จุดหมายของมนุษย์

2) การเน้นความสำคัญของส่วนย่อยและการปฏิเสธที่จะมองโลกธรรมชาติแบบองค์รวม (Holistic View) แนวคิดนี้เชื่อว่าเราจะทำความเข้าใจธรรมชาติได้จากการวิเคราะห์โครงสร้างส่วนย่อย ดังนั้นจึงขาดการมองโลกธรรมชาติในลักษณะของระบบรวมที่อิงอาศัยกัน การมองโลกธรรมชาติเป็นส่วนย่อยทำให้ง่ายต่อการเข้าไปกดขี่เอารัดเอาเปรียบจากส่วนต่าง ๆ ของธรรมชาติ เนื่องจากไม่เห็นว่าการกระทำเช่นนั้นจะมีผลกระทบต่อระบบรวมทั้งหมด

2. ท่าทีผู้ดูแล (Stewardship)

โลกทัศน์แบบนี้มองว่าโลกนี้ไม่ใช่ของมนุษย์แต่เป็นของพระเจ้า มนุษย์มีความรับผิดชอบต่อโลกธรรมชาติในฐานะของผู้ทำหน้าที่ดูแลแทนพระเจ้า เปรียบเสมือนผู้จัดการโลก มิได้มีหน้าที่เพียงปกป้องและรักษาโลกธรรมชาติเท่านั้น แต่ยังต้องปรับปรุงโลกธรรมชาติให้เจริญงอกงาม และให้มีผลผลิตที่อุดมสมบูรณ์ด้วย (Hale, 1967 อ้างถึงใน เนื่องน้อย บุญยเนตร, 2537) ดังนั้น มนุษย์มีหน้าที่ต้องรักษาความสมดุลของสิ่งต่าง ๆ ในโลกธรรมชาติ

3. ท่าทีนิเวศสำนึก (Ecological Conscience)

โลกทัศน์นี้มีพื้นฐานมาจากแนวคิดนิเวศวิทยา มองโลกและมนุษย์แบบองค์รวม มนุษย์คือส่วนย่อยของโลกธรรมชาติที่อิงอาศัยกันเป็นระบบ ดังนั้นมนุษย์จะต้องมีสำนึกของความรับผิดชอบต่อระบบนิเวศโดยรวม การปฏิเสธที่จะเป็นส่วนหนึ่งของโลกธรรมชาติโดยการปฏิเสธที่จะมีความสัมพันธ์แบบอิงอาศัยและเกื้อหนุนกับส่วนอื่นในโลกธรรมชาติ เช่น การตัดวงจร

ในโลกธรรมชาติดูรวมทั้งมนุษย์ด้วย ความแตกต่างของโลกทัศน์นี้กับสองแบบแรกอยู่ที่การให้คุณค่าแก่โลกธรรมชาติ จุดศูนย์กลางของคุณค่าอยู่ที่ธรรมชาติหรือระบบนิเวศ ไม่ได้อยู่ที่มนุษย์หรือพระเจ้า

4. โลกทัศน์แบบพุทธปรัชญา

โลกทัศน์ที่อิงปรัชญาพุทธ มีความคล้ายคลึงกับ “นิเวศสำนึก” ในแง่ที่ว่าทั้งสองแนวความคิดมองโลกเป็นองค์รวมที่ต้องอิงอาศัยซึ่งกันและกันมีอิทธิพลต่อกันและกัน การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากหน่วยย่อยใดหน่วยย่อยหนึ่งจะมีผลกระทบไปทั่วระบบ และในที่สุดก็จะกลับมากระทบหน่วยย่อยนั้นเองด้วย

นอกจากนั้น โลกทัศน์พุทธปรัชญา ถือว่า มนุษย์เป็นเนื้อเดียวกันกับโลกธรรมชาติ ดังนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ จึงไม่ใช่เป็นไปในเชิงของความรับผิดชอบและหน้าที่ แต่เป็นความสัมพันธ์ที่ตั้งอยู่บน “ฉันทะ” “เมตตา” “กรุณา” กล่าวคือมนุษย์จะปฏิบัติต่อทุกสิ่งในธรรมชาติด้วยความรัก ความเมตตา การเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติมิใช่เป็นไปเพื่อดูดซับถือเอาประโยชน์จากโลกธรรมชาติ แต่เป็นการเรียนรู้เพื่อทำตนเองให้เกื้อกูลสนับสนุนกับสิ่งอื่นในโลก

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำแนวความคิดเรื่องโลกทัศน์นี้มาเป็นตัวแปรในการวัดความสัมพันธ์กับความรู้และทัศนคติเกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้ โดยศึกษาตัวแปรความยึดมั่นในศาสนา และตัวแปรโลกทัศน์เกี่ยวกับธรรมชาติ โดยพิจารณาว่า การมีโลกทัศน์แบบนิเวศสำนึกซึ่งเน้นความเป็นองค์รวมของมนุษย์และธรรมชาติ น่าจะมีความสัมพันธ์กับการเรียนรู้และทัศนคติเกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้ด้วย

2.5 ระบบการจัดการป่าสงวนในประเทศไทย

การกำหนดขอบเขตป่าสงวนของประเทศไทย ซึ่งเริ่มตั้งแต่ปี ค.ศ. 1988 จนถึงปัจจุบัน ได้สำเร็จไปด้วยดี เขตป่าสงวนชีวภาพแห่งชาติได้ประกาศใช้ไปแล้วของเนื้อที่ประเทศ มี 18 เขตที่ได้เสนอขึ้น ป่าสงวนชีวภาพแห่งชาติลาว รวมทั้งหมดมีร้อยละ 15 ของพื้นที่ทั้งหมดซึ่งเป็นเนื้อที่ที่จะถูกรักษาไว้ให้เป็นสวนสาธารณะและป่าสงวนในประเทศไทย ถ้าเปรียบเทียบกับประเทศอื่น ๆ แล้ว ในขอบเขตนี้ก็อยู่ในระดับดีพอควร แต่ว่าอัตราส่วนครอบคลุมเนื้อที่นั้นเป็นเพียงการแสดงออกด้านปริมาณอย่างผิวเผินต่อสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์เท่านั้น รายละเอียดของ

2.5.1 นโยบายและการจัดการป่าสงวน

นโยบายและการจัดการป่าสงวนของประเทศไทย รัฐบาลได้ประกาศใช้เป็นทางราชการรวมมีจำนวน 18 เขตทั่วประเทศ ซึ่งเริ่มจัดการป่าสงวนให้เป็นระบบตั้งแต่ ค.ศ. 1995 เป็นต้นมา ถึงปี ค.ศ. 2000 ให้สำเร็จโดยพื้นฐาน โดยมีสาระสรุปได้ดังนี้

2.5.1.1 วัตถุประสงค์และวิธีการจัดการ

การจัดการเขตป่าสงวนในประเทศไทย ที่สำคัญก็คือ การแก้ไขปัญหาคนซึ่งมีวัตถุประสงค์แก้ไขข้อขัดแย้ง ระหว่างผู้สนใจต่อการอนุรักษ์และผู้ใช้ที่ดิน ในจำนวนนั้นจะรวมทั้งการเก็บข้อมูลจากสองด้านคือ การอนุรักษ์ และผลประโยชน์ของประชาชน การวิจัยข้อมูลและการใช้ข้อมูล การแจกแจงข้อมูลเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากร การมีส่วนร่วมของบรรดาสถาบัน และประชาชนที่สร้างเป็นป่าสงวน วิธีการจัดการ ประกอบด้วย การให้คำแนะนำ การกระตุ้น การมีส่วนร่วม และการวางแผน โดยมีขั้นตอนการปฏิบัติ ดังนี้

1) วัตถุประสงค์

วัตถุประสงค์รวมเพื่อปรับปรุงการปกป้องรักษาโดยการลดผืนและจัดแบ่งอัตราส่วนการใช้พื้นที่ป่าไม้ และลดความรุนแรงของการใช้ป่าไม้ที่ไม่ถูกวิธีให้น้อยลง จนถึงขั้นที่ดีพอสมควร ในระยะยาวต้องมีเขตศูนย์กลางที่มีขนาดพอสมควรและขอบเขตที่กว้างที่สุด

2) การประสานงานในท้องถิ่น

การประสานงานในท้องถิ่น เป็นการสร้างความสัมพันธ์กับผู้นำท้องถิ่น ซึ่งเป็นตัวแทนภาคประชาชน ผู้ลงคะแนนเสียง เป็นการสร้างพื้นฐานการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรต่อไป

3) การเก็บข้อมูลและศึกษารายละเอียดของทรัพยากร

การเข้าใจในรายละเอียดของเขตป่าสงวน และปฏิภณระหว่างประชาชนและเขตป่าสงวน เป็นสิ่งที่ต้องศึกษาวิจัย ข้อมูลที่ต้องการนั้น ได้แก่ ข้อมูลด้านทรัพยากรและด้านการใช้ที่ดิน

ข้อมูลทางด้านทรัพยากร จะเป็นคำตอบที่สำคัญให้แก่คำถามว่า มรดกและชนิดพันธุ์ที่มีค่าจะสูญพันธุ์ไปไหน ข้อมูลการใช้จะบอกให้ทราบว่า ใครทำอะไร เวลาใด ที่ไหน ทำไม และทำอย่างไรในเขตป่าสงวน การวิจัยข้อมูล 2 ชนิดนี้ จะบอกให้ทราบถึงที่

4) การแก้ไขข้อขัดแย้ง

ขั้นตอนการเก็บข้อมูล รวมทั้งขั้นตอนการแก้ไขข้อขัดแย้ง ให้ความจริงพื้นฐานของคำร้องแบ่งเขตด้วยการมีข้อมูลเหล่านั้นในมือ ผู้จัดการสามารถชี้บ่งจุดที่มีข้อขัดแย้งในการใช้ที่ดินในท้องถิ่น เฉพาะการสนใจอนุรักษ์ต้องทราบกลุ่มผู้ใช้ในการขัดแย้งแต่ละครั้ง หลังจากนั้นผู้จัดการจะไปหากลุ่มนั้น และริเริ่มดำเนินการสนทนาแก้ไขปัญหามา ขั้นตอนการเจรจา ต้องมีส่วนร่วมของสาธารณชนในการจัดการเขตป่าสงวนสิ่งที่ต้องการสำหรับการเจรจาเหล่านี้ จะกระจำขึ้นภายหลังที่มีการอธิบายถึงผลที่ตามมาของขั้นตอนการจัดการ

2.5.1.2 การจัดการป่าสงวนในระดับหมู่บ้าน

กิจกรรมที่ดำเนินการในระดับหมู่บ้านนั้น สามารถแยกเป็นกลุ่ม ซึ่งจะให้มีหมู่บ้านผู้ใช้ทั้งหมดเข้าร่วม และกลุ่มที่ต้องเอาใจใส่เป็นพิเศษต้องได้ระบุไว้ในแผนการดังนั้นจึงมีแผนการออกภาคสนามเป็นประจำ ซึ่งจะเหมือนกันทุกหมู่บ้าน ทุกเขตป่าสงวน และการออกภาคสนามครั้งพิเศษจะถูกจัดไว้ตามสภาพ งานพัฒนาจะได้ปฏิบัติด้วยความร่วมมือกับสำนักงานเกษตรและป่าไม้อำเภอ องค์การของรัฐ สหพันธ์แม่หญิงลาว กองทุนประจำหมู่บ้าน และสมาคมชาวหนุ่มหมู่บ้าน สำหรับกิจกรรมที่ดำเนินการประกอบด้วย

1) การจัดการแบบมีส่วนร่วม

การเยี่ยมเยียนหมู่บ้านต่าง ๆ เป็นปัจจัยที่มีความละเอียดอ่อนมากในกิจกรรมการจัดการ และควรเริ่มต้นปฏิบัติด้วยการให้ความช่วยเหลือจากพนักงานที่ได้รับการฝึกอบรม และผู้มีคุณวุฒิ เพื่อดำเนินการวางแผนแบบมีส่วนร่วม โดยได้รับความร่วมมือจากองค์กรพัฒนาเอกชนในการให้การอบรมการวิเคราะห์ด้วยวิธีการ AIC (Appreciation Influence Control) ซึ่งได้รับการพิจารณาว่าเป็น วิถีทางเข้าหาแนวความคิดของประชาชนในท้องถิ่นต่อชีวิตของตนเองและสิ่งแวดล้อม เพื่อนำไปปรับเข้าสู่แผนการที่สามารถปฏิบัติได้

2) การจัดทำแผนการพัฒนา

หน่วยงานที่ปรึกษาได้จัดทำแผนการพัฒนาขึ้นชั่วคราว เพื่อช่วยเหลือพนักงานท้องถิ่นในระยะของ 2 - 3 ปีแรกของการจัดการ หลังจากนั้นภาระหน้าที่ของหน่วยงานนี้จะมอบหมายให้สำนักงานเกษตรและป่าไม้อำเภอ หรือพนักงานเขตป่าสงวนในท้องถิ่น หน่วยงานที่ปรึกษาจะประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญด้านพัฒนาของศูนย์คุ้มครองของเขตป่าสงวนแห่งชาติ ส่วนความเชี่ยวชาญของ NAO ให้การฝึกอบรมและฝึกฝนไปด้วยการจัดการ ส่วนเงินช่วยเหลือ

3) การกำหนดบทบาทหน้าที่

หน่วยงานที่ปรึกษาจะรับเอาขั้นตอนของ AIC ให้เป็นหน้าที่ของตนและฝึกอบรมพนักงานจากระดับอำเภอ เพื่อเป็นคู่ร่วมงานของนักพัฒนาภาคสนามที่ได้รับการฝึกอบรมโดย NGO ในภายหลัง และศูนย์คุ้มครองเขตป่าสงวนแห่งชาติ หน่วยงานที่ปรึกษา และหน่วยงานจัดการเขตป่าสงวนแห่งชาติ จะวางแผนพัฒนาภายหลังที่มีการแต่งตั้งผู้เชี่ยวชาญด้านพัฒนา และระดับอำเภอจะเป็นผู้รับผิดชอบในงานพัฒนา ระดับอำเภอบรรจุแผนการพัฒนาเข้าในแผนงานบริหารเพื่อสนับสนุนโครงการ อาจเป็นไปได้ที่จะมีส่วนร่วมในโครงการพัฒนารอบเขตป่าสงวนขนาดใหญ่ องค์กรในระดับหมู่บ้านจะมีส่วนร่วมในการศึกษา การเก็บข้อมูล ดูแลรักษา และรายงานให้ระดับอำเภอ

4) การพัฒนาศักยภาพขององค์กร

ได้มีการจัดฝึกอบรมให้ความรู้เรื่องวิธีการจัดการโดยทั่วไป ของศูนย์คุ้มครองป่าสงวนแห่งชาติ ระเบียบหลักการการรายงานและแบบฟอร์มต่าง ๆ พื้นฐานการคุ้มครองสำนักงาน การจัดทำเอกสารการวางแผนปฏิบัติงานในเขตป่าสงวนและในหมู่บ้าน

การจัดการป่าสงวนซึ่งเริ่มตั้งแต่ปี 1995 - 2000 จำนวน 18 เขต มีเนื้อที่เท่ากับ ร้อยละ 25 ของเนื้อที่ป่าไม้ในปัจจุบัน ซึ่งเป็นกระทรวงกลาโหมเป็นแกนหลัก ในการจัดการให้สำเร็จโดยพื้นฐาน คาดว่าจะเป็นเงินกู้ยืมจากธนาคารโลก ประมาณ 9.8 ล้านดอลลาร์ และอีกส่วนหนึ่งเป็นเงินช่วยเหลือจาก SIDA, WB, GTZ, MKG.

2.6 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ได้มีการศึกษาเกี่ยวกับความคิดเห็น ความรู้ และทัศนคติในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ดังนี้

พัฒนา ม่วงชู (2524) ศึกษาความรู้และการปฏิบัติในการอนุรักษ์ดินและน้ำ : กรณีศึกษาเฉพาะเกษตรในหมู่บ้าน อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความรู้ และการปฏิบัติในการอนุรักษ์ดินและน้ำของเกษตรกรเพื่อศึกษาว่าลักษณะทางสังคมบางประการ อันได้แก่ อายุ ระดับการศึกษา ประสบการณ์ และความสนใจข่าวสารด้านการเกษตร การเป็นสมาชิกกลุ่มด้านการเกษตร ผลการวิจัยสรุปได้ว่า เกษตรกรผู้ให้สัมภาษณ์ ร้อยละ 63.9 เป็นชาย ผู้ที่สมรสแล้วมีร้อยละ 77.1 ร้อยละ 72.3 เป็นครัวเรือนขนาดกลาง ผู้

ความรู้ของเกษตรกรเป็นความรู้ซึ่งได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ มีความรู้บางประการเท่านั้นที่เกษตรกรได้มาจากการทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง

โสภณ เดชมา (2524) ศึกษาทัศนคติของ นักศึกษาวิทยาลัยครู ที่มีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาทัศนคติที่มีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ของนักศึกษาในวิทยาลัยครู ระดับประกาศนียบัตรวิชาการศึกษา และ ระดับประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาระดับสูง ผลปรากฏว่านักศึกษาวิทยาลัยครูมีทัศนคติที่ดีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ โดยที่ระดับการศึกษามีส่วนทำให้ทัศนคติต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของนักศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญยิ่ง นอกจากนี้ยังพบว่าภายหลังจากนักศึกษาเข้ามาศึกษาในวิทยาลัยครูแล้ว จะมีทัศนคติที่ดีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้สูงขึ้นกว่าตอนก่อนเข้ามาศึกษาในวิทยาลัยครูอย่างมีนัยสำคัญยิ่ง

สุทธีวรรณ จันทรมรินทร์ (2523) ได้ศึกษาทัศนคติของประชากรที่มีต่อสภาพแวดล้อมอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ศึกษาเฉพาะกรณีของหมู่บ้านใกล้เคียงในอำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาทัศนคติและความเป็นอยู่ของประชากรที่มีต่อสภาพแวดล้อมอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ผลการศึกษาพบว่า ประชากรส่วนใหญ่มีทัศนคติทางลบต่อที่ดินในบริเวณอุทยานฯ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อทัศนคติ ได้แก่ ขนาดที่ดินที่ถือครอง ผลผลิตที่ได้ไม่แน่นอน และราคาผลผลิตต่ำ อย่างไรก็ตาม ประชากรมีทัศนคติทางบวกเกี่ยวกับป่าไม้สัตว์ป่า ในบริเวณอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ นอกจากนี้ยังพบว่าระดับการศึกษาของประชากรทำให้มีความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติพอสมควร

ปรมาภรณ์ สมานประธาน (2524) ศึกษาเรื่อง ทัศนคติของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เขตการศึกษา 11 ที่มีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาทัศนคติของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เขตการศึกษา 11 ที่มีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยศึกษาความแตกต่างของทัศนคติระหว่างนักเรียนหญิงกับนักเรียนชาย และระหว่างนักเรียนที่มีถิ่นที่อยู่อาศัยในเมืองกับนอกเมือง ผู้วิจัยได้สร้างแบบสำรวจทัศนคติ ที่มีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติขึ้น 3 ประเภท คือ การอนุรักษ์ทรัพยากรดิน การอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำ และการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ โดยใช้ Likert' s scale นำข้อมูลที่ได้มาหาค่าเฉลี่ย ความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และความแปรปรวนแบบสองทาง ผลการวิจัยปรากฏว่าทัศนคติของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในเขตการศึกษา 11 ที่มีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรดิน การอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำ และการอนุรักษ์ทรัพยากร

ค่อนข้างดี ค่าเฉลี่ยคะแนนทัศนคติเท่ากับ 57.81 61.64 และ 59.66 ทัศนคติที่มีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรดินและการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของนักเรียนหญิงกับนักเรียนชายไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทัศนคติที่มีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรดิน ระหว่าง นักเรียนในเขตเมือง กับนักเรียนนอกเขตเมืองไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในขณะที่ทัศนคติที่มีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำและการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทัศนคติที่มีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติรวมทั้ง 3 ประเภท ในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรดิน การอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำ และการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ของนักเรียนหญิงกับนักเรียนชาย แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนนักเรียนในเขตเมืองกับนักเรียนนอกเขตเมืองไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในขณะที่ทัศนคติที่มีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทั้ง 3 ประเภท ในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรดิน น้ำ และป่าไม้ ระหว่างเพศกับที่อยู่อาศัยของนักเรียน ไม่มีผลต่อทัศนคติที่มีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

วิระวัฒน์ เนียมสุวรรณ (2526) ศึกษาในเรื่อง เจตคติของนักศึกษาเกษตรจากวิทยาลัยเกษตรกรรมที่มีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ คือ ต้องการที่จะศึกษาเจตคติต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ของนักศึกษาเกษตรในระดับชั้นประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูงปีที่ 2 จากวิทยาลัยเกษตรกรรมต่างๆทั่วประเทศ จำนวน 18 แห่ง กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ครั้งนี้ได้มาโดยวิธีการสุ่มจำนวน 320 คน การเก็บข้อมูลต่างๆ โดยใช้แบบสอบถามซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้น ประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 ส่วน คือ 1) ข้อมูลพื้นฐานส่วนตัว 2) ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ 3) แบบสอบถามเพื่อวัดเจตคติต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ จากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้รับจากนักศึกษามาวิเคราะห์ โดยหาค่าร้อยละ ค่ามัธยิม เลขคณิตความเบี่ยงเบนมาตรฐาน เปรียบเทียบความแตกต่างเจตคติของนักศึกษา โดยใช้ t-test ผลการวิเคราะห์สรุปได้ว่า นักศึกษาชายกับนักศึกษาหญิง มีเจตคติต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 เจตคติของนักศึกษาที่มีภูมิลำเนาอยู่ในเขตชนบทกับในเขตเมืองที่มีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และเจตคติของนักศึกษาจากวิทยาลัยที่จัดตั้งชมรมอนุรักษ์ กับนักศึกษาจากวิทยาลัยที่ไม่มีการจัดตั้งชมรมอนุรักษ์ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ยุวดี ไวทยโชติ (2535) ศึกษาเรื่องความรู้และทัศนคติต่อทรัพยากรป่าไม้ของประชาชน

เรื่องทรัพยากรป่าไม้เท่ากับ 10.347 คะแนน จากคะแนนเต็ม 21 คะแนน เปรียบเทียบความรู้เกี่ยวกับเรื่องทรัพยากรป่าไม้ ของผู้นำกับชาวบ้านตามประเด็นเนื้อหาความรู้เรื่องทรัพยากรป่าไม้ พบว่าผู้นำกับชาวบ้านมีความรู้แตกต่างกันในเรื่องการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรป่าไม้ และไม่มี ความแตกต่างกันในความรู้เรื่องความหมายของทรัพยากรป่าไม้ ความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้ ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรป่าไม้ การดำเนินการแก้ไขปัญหาทรัพยากรป่าไม้ และบทบาทของประชาชนในการแก้ปัญหาทรัพยากรป่าไม้ ความสัมพันธ์สองตัวแปรระหว่าง ความรู้เกี่ยวกับเรื่องทรัพยากรป่าไม้ของประชาชน กับตัวแปรต่าง ๆ ที่ศึกษาพบว่า จำนวนกลุ่ม ที่เป็นสมาชิก ระดับการศึกษาได้รับการอบรม การฟังฟังป่า และจำนวนแหล่งข้อมูลที่ได้รับข่าวสาร มีความสัมพันธ์กับความรู้เกี่ยวกับเรื่องทรัพยากรป่าไม้ของประชาชน ส่วนอายุ ตำแหน่งทางสังคม บุคลิกภาพ ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน รายได้ และโอกาสการใช้ประโยชน์จากป่า ไม่มีความ สัมพันธ์กับความรู้เกี่ยวกับเรื่องทรัพยากรป่าไม้ของประชาชน ในด้านทัศนคติเกี่ยวกับทรัพยากร ป่าไม้ของประชาชน พบว่าประชาชนมีทัศนคติเกี่ยวกับเรื่องทรัพยากรป่าไม้เชิงลบ คือมีคะแนน เฉลี่ยทัศนคติ เท่ากับ 88.659 คะแนนอยู่ในช่วงคะแนนระหว่าง 66 - 91 คะแนนเปรียบเทียบ ทัศนคติเกี่ยวกับเรื่องทรัพยากรป่าไม้ของผู้นำกับชาวบ้าน ตามประเด็นเนื้อหาทัศนคติเกี่ยวกับ ทรัพยากรป่าไม้ พบว่าผู้นำกับชาวบ้านมีความแตกต่างกันในทัศนคติต่อความสำคัญของ ทรัพยากรป่าไม้ และทัศนคติต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และไม่มี ความแตกต่างกันในทัศนคติ ต่อผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรป่าไม้ และทัศนคติต่อการดำเนินการเพื่อแก้ไข ปัญหาทรัพยากรป่าไม้ ความสัมพันธ์ 2 ตัวแปร ระหว่างทัศนคติเกี่ยวกับเรื่องทรัพยากรป่าไม้ ของประชาชนกับตัวแปรต่างๆ ที่ศึกษาพบว่า ตำแหน่งทางสังคม ระดับการศึกษา บุคลิกภาพ โอกาสการใช้ประโยชน์จากป่า การฟังฟังป่า และจำนวนแหล่งข้อมูลที่ได้รับข่าวสาร มีความ สัมพันธ์กับทัศนคติเกี่ยวกับเรื่องทรัพยากรป่าไม้ของประชาชน ส่วนอายุ ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ใน ชุมชน การได้รับการอบรม จำนวนกลุ่มที่เป็นสมาชิก และรายได้ ไม่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติ เกี่ยวกับเรื่องทรัพยากรป่าไม้

ประพันธ์ โกยสมบุญ (2519) ศึกษาทัศนคติของนักเรียนมัธยมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร ที่มีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ มีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบทัศนคติที่มีต่อการ อนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ของนักเรียนชายและหญิงในชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย ของโรงเรียนที่มีชมรมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และไม่มีชมรมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ จาก

เป็นสมาชิกชมรมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสูงมาก นักเรียนหญิงชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นของโรงเรียนที่มีชมรมอนุรักษ์ธรรมชาติมีคะแนนเฉลี่ยทางทัศนคติต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ต่ำสุด ทัศนคติที่มีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของนักเรียนชายกับนักเรียนหญิง และของชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นกับตอนปลายไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ส่วนนักเรียนในโรงเรียนที่มีชมรมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาตินั้น มีค่าทัศนคติต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ สูงกว่านักเรียนในโรงเรียนที่ไม่มีชมรมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ อย่างมีนัยสำคัญ

สนอง โปธิว (2524) ศึกษาทัศนคติเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 เขตการศึกษา 4 จำนวนตัวอย่างประชากรทั้งหมด 370 คน การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าเฉลี่ยและความเบี่ยงเบนมาตรฐาน จากการวิจัยปรากฏผลคือ ค่าเฉลี่ยของคะแนนทัศนคติเกี่ยวกับการอนุรักษ์อยู่ในระดับปานกลางถึงค่อนข้างสูง และค่าเฉลี่ยของทัศนคติเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของนักเรียนหญิงสูงกว่าค่าเฉลี่ยของนักเรียนชาย

อมราวดี เหมาคม (2528) ศึกษาเรื่องความคิดเห็นของราษฎรรอบอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การศึกษาเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความรู้ความเข้าใจ และความคิดเห็นของราษฎรที่อาศัยอยู่รอบอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ประชากรกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาคั้งนี้ ได้แก่ หัวหน้าครอบครัว จำนวน 13 หมู่บ้าน 337 คน ผลการศึกษาสรุปได้ว่า หัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจ และความคิดเห็นเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติดีพอควร ส่วนระดับการศึกษา อายุ สถานภาพทางเศรษฐกิจ ไม่มีความสัมพันธ์กับความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

ลาวัญญ์ มนต์ไทรเวศย์ (2528) ศึกษาความคิดเห็นของผู้ที่ได้รับสิทธิทำกินต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ : ศึกษาเฉพาะกรณีเขตป่าวังเพลิง ม่วงค่อม-ลำนาทรายณ์จังหวัดลพบุรี วัตถุประสงค์ครั้งนี้เป็นการศึกษา (1) ลักษณะเศรษฐกิจและสังคมของผู้ได้รับสิทธิทำกิน (2) ความคิดเห็นของผู้ได้รับสิทธิทำกินต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ (3) ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเศรษฐกิจ สังคมบางประการกับความคิดเห็นในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และโครงการ สทก. ใช้กลุ่มตัวอย่าง 227 คน ผลการศึกษาพบว่า ประชาชนส่วนใหญ่มีความคิดเห็นที่ดีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ประชากร กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วยกับโครงการช่วยเหลือราษฎรให้มีสิทธิทำกิน สาเหตุที่ไม่เห็นด้วยกับโครงการนั้น ก็เพราะผู้ที่ได้รับสิทธิทำกินส่วนใหญ่มีสถานภาพเศรษฐกิจต่ำ ประกอบกับโครงการมีผลต่อการจำกัดสิทธิต่าง ๆ ที่ประชากรในพื้นที่เคยได้รับ โดย

ระยะเวลาตั้งถิ่นฐาน การรับฟังข่าวสาร สภาพทางเศรษฐกิจมีความสัมพันธ์กับความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในทิศทางบวก

จำนงรักษ์ อุดมเศรษฐ (2529) ศึกษาความคิดเห็นของเยาวชนในเขตกรุงเทพฯ ที่มีต่อการอนุรักษ์สัตว์ป่า : กรณีศึกษาสวนสัตว์ดุสิตกรุงเทพฯ การศึกษาค้นคว้ามีวัตถุประสงค์หลัก เพื่อศึกษาความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของเยาวชน ในเขตกรุงเทพฯ ที่มีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์ป่า ตลอดจนปัญหา และอุปสรรคของการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์สัตว์ป่า กลุ่มตัวอย่าง คือ เยาวชนอายุระหว่าง 14-25 ปี รวมทั้งหมด 321 ตัวอย่าง ผลวิจัยพบว่า เยาวชนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการอนุรักษ์สัตว์ป่าในระดับค่อนข้างเห็นด้วย เยาวชนชายและหญิงมีความคิดไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 เยาวชนที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 เยาวชนที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001 เยาวชนที่มีบิดามารดาหรือผู้ปกครองประกอบอาชีพต่างกัน มีความคิดเห็นแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 เยาวชนที่มาจากสถานศึกษาที่มีหรือไม่มีชมรมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

กนิษฐา กอวัฒนา (2530) ศึกษาเปรียบเทียบความรู้ความเข้าใจ และเจตคติต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของพระภิกษุ ผู้ได้รับการอบรมกับพระภิกษุผู้ไม่ได้รับการอบรม ตามหลักสูตรพระสังฆาธิการอาสาสมัครสิ่งแวดล้อม การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาเปรียบเทียบความรู้ความเข้าใจและเจตคติต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ของพระภิกษุที่ได้รับการอบรมและพระภิกษุไม่เคยได้รับการอบรมตามหลักสูตรพระสังฆาธิการอาสาสมัครสิ่งแวดล้อม (2) ติดตามผลพระภิกษุที่ได้รับการอบรมตามหลักสูตรพระสังฆาธิการอาสาสมัครสิ่งแวดล้อม ไปชี้แนะถ่ายทอดให้ประชาชนได้มากน้อยเพียงใด (3) ศึกษาถึงปัญหาและอุปสรรคของพระภิกษุที่ได้รับการอบรมตามหลักสูตรพระสังฆาธิการอาสาสมัครสิ่งแวดล้อม ในการชี้แนะและถ่ายทอดความรู้ให้แก่ประชาชน กลุ่มตัวอย่างเป็นพระภิกษุ ซึ่งเป็นเจ้าอาวาส จำนวน 101 รูป ผลการวิเคราะห์ปรากฏว่า พระภิกษุทั้งสองกลุ่มมีความรู้ความเข้าใจ และเจตคติต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 การนำความรู้ของพระภิกษุที่ได้เข้ารับการอบรมชี้แนะถ่ายทอดแก่ประชาชน ร้อยละ 67.32 หัวข้อเรื่องสิ่งแวดล้อมที่เผยแพร่มากที่สุด ได้แก่ เรื่องป่าไม้

วิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมโนทัศน์กับเจตคติต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในจังหวัดนครราชสีมา (2) เปรียบเทียบมโนทัศน์ต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติระหว่างนักเรียนหญิงกับนักเรียนชาย และระหว่างนักเรียนในโรงเรียนในเขตเมืองกับนักเรียนนอกเขตเมือง (3) เปรียบเทียบเจตคติต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติระหว่างนักเรียนหญิงกับนักเรียนชายและระหว่างนักเรียนโรงเรียนในเขตเมืองกับนักเรียนนอกเขตเมือง กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียน 893 คน ผลวิจัยพบว่า มโนทัศน์และเจตคติต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติของนักเรียนมีความสัมพันธ์กันทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ปฏิสัมพันธ์ระหว่างเพศ และที่ตั้งโรงเรียนของนักเรียน ไม่มีผลกระทบต่อมโนทัศน์เกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ระหว่างนักเรียนชายและนักเรียนหญิง และระหว่างนักเรียนโรงเรียนในเขตเมืองกับนักเรียนโรงเรียนนอกเขตเมือง ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

วิฑูรย์ กรุณา (2532) ศึกษาเรื่องความคิดเห็นของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มีต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย ในการศึกษาในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อทราบความคิดเห็นของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ที่มีต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย ผลการวิจัยพบว่า สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรส่วนใหญ่มีความคิดเห็นต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมของประเทศไทยในเชิงเห็นด้วยถึงร้อยละ 78.60 ส่วนการเสนอแนะแนวทางแก้ไขสิ่งแวดล้อมพบว่าสมาชิกส่วนใหญ่ร้อยละ 98.1 มีความเห็นว่า ควรจะมีการออกกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับปัญหาสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะ เพื่อที่จะได้สามารถควบคุมป้องกันและแก้ไขปัญหาได้ขึ้น

เสนห์ นิยมไทย (2535) ศึกษาทัศนคติต่อมาตรการพื้นที่สีเขียวของประชาชนในเขตตลิ่งชัน กรุงเทพฯ การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาทัศนคติของประชาชนในเขตตลิ่งชัน กรุงเทพฯ ต่อมาตรการพื้นที่สีเขียว กลุ่มตัวอย่างใช้ในการวิจัยคือ ประชาชนที่เป็นหัวหน้าครัวเรือนหรือภรรยาที่อยู่อาศัยในแขวงจิมพลี แขวงบางระมาด แขวงบางเขื่อนขันธ์ และแขวงบางพรหม เขตตลิ่งชัน กรุงเทพฯ จำนวน 380 คนผลการศึกษาปรากฏว่าประชาชนซึ่งอยู่อาศัยในพื้นที่สีเขียวที่มีเพศ อายุ รายได้ต่างกันทัศนคติต่อพื้นที่สีเขียวไม่แตกต่างกันในทุกด้าน ขณะที่ประชาชนมีระดับการศึกษาอาชีพ และระยะเวลาที่อยู่อาศัยในพื้นที่สีเขียวแตกต่างกัน มีทัศนคติต่อพื้นที่สีเขียวแตกต่างกันในทุกด้าน ส่วนประชาชนที่เป็นเจ้าของที่ดิน และไม่เป็นเจ้าของที่ดิน มีทัศนคติต่อพื้นที่สีเขียวแตกต่างกัน ความรู้เกี่ยวกับมาตรการพื้นที่สีเขียวและทัศนคติต่อมาตรการนี้ มีความ

อรุณี เปาอินทร์ (2540) ศึกษาแนวความคิดของนักศึกษาระดับอุดมศึกษาในภาคเหนือ ที่มีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยทำการศึกษาจากสถาบันระดับอุดมศึกษาในภาคเหนือ ทั้งหมด 30 สถาบัน โดยมีประชากรตัวอย่าง 1,590 คน ผลการศึกษาพบว่านักศึกษาส่วนใหญ่ ก่อนที่จะเข้ามาศึกษาในสถาบัน ในระดับอุดมศึกษา มีความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติน้อยแม้สื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ จะมีส่วนให้ความรู้ก็ตาม สำหรับสภาพในโรงเรียน นักศึกษาส่วนใหญ่ได้มีส่วนร่วมในการปรับปรุงสภาพแวดล้อมภายในโรงเรียน และยังพบว่า ครู - อาจารย์ ควรจะมีส่วนส่งเสริมให้เด็กมีความรู้ ความเข้าใจในพื้นฐานในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การใช้ทรัพยากรธรรมชาติในภาคเหนือ มีบุคคลเพียงบางกลุ่มได้รับผลประโยชน์ นอกจากนี้ยังพบว่าเยาวชนในชนบทมีโอกาสที่จะมีส่วนร่วมในการพัฒนาการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติมากกว่าเยาวชนในกรุงเทพฯ

เดชฤทธิ์ ปัญจะมูล (2540) ได้ศึกษาความคิดเห็นของปลัดอำเภอ จังหวัดจันทบุรี ต่อการปฏิบัติงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ วัตถุประสงค์ในการศึกษาเรื่องนี้ เพื่อศึกษาความคิดเห็นของปลัดอำเภอ ข้าราชการสังกัดกรมการปกครองตั้งแต่ระดับ 3-7 ในจังหวัดจันทบุรี ต่อการปฏิบัติงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยใช้แบบสอบถามสำรวจความคิดเห็นของปลัดอำเภอในเขตจังหวัดจันทบุรี จำนวน 126 คน ผลการวิจัยปรากฏว่า ปลัดอำเภอกลุ่มตัวอย่าง มีความคิดเห็นที่ดีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติตามนโยบายกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทยโดยให้ความสำคัญต่อการเป็นผู้ส่งเสริมเผยแพร่ และการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้สูงสุด รองลงมาได้แก่ น้ำ ดิน และปะการัง ผลการพิสูจน์สมมติฐาน พบว่า อายุ ตำแหน่ง การติดตามข่าวสาร และการฝึกอบรม มีความสัมพันธ์กับความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ด้านดิน น้ำ ป่าไม้ และปะการังในเชิงบวก แต่ในด้านการศึกษา และอายุราชการพบว่าไม่มีความสัมพันธ์กัน

คำเผื่อน กิ่งสะดา (2537) ศึกษาการวางแผนยุทธศาสตร์ด้านป่าไม้สำหรับช่วงระยะเวลา ค.ศ. 1995-2000 ของกรมป่าไม้ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวได้วางแผนการยุทธศาสตร์ รวม 6 แผนงาน ดังนี้ (1) แผนงานเกี่ยวกับการจำกัดและก้าวไปถึงการยุติการถางป่าทำไร่ ซึ่งมีคาคดหมายปฏิบัติ สำรวจเศรษฐกิจสังคมของครอบครัวที่ทำไร่เริ่มย้ายครอบครัวจำนวนหนึ่งในเขตภูเขา เขตต้นน้ำ เขตอ่างชลประทานและอ่างไฟฟ้าน้ำตก แก๊วครอบครัวที่ทำไร่ถางป่าทำไร่โดยการเปลี่ยนไปประกอบอาชีพที่มั่นคงถาวร ถ้าหากจำเป็นจะต้องเคลื่อนย้ายไปอยู่

แผนงานแบ่งดินแบ่งป่าเพื่อฟื้นฟูป่าและการปลูกป่า แบ่งดินที่ไม่มีป่าไม้ให้ครอบครัว น้ำใช้เข้าในการเกษตร เลี้ยงสัตว์ และปลูกไม้ แบ่งเนื้อที่ป่าไม้บ้านให้ครอบครัวรักษา ให้สำเร็จประมาณ 7,200 หมู่บ้าน (3) แผนงานเกี่ยวกับการสำรวจทรัพยากรป่าไม้แห่งชาติ และจัดสรรป่าผลิตสำรวจป่าไม้แห่งชาติสำเร็จโดยสมบูรณ์ ทั้งกำหนดประเภทป่าต่าง ๆ ออกเพื่อนำไปใช้ (4) แผนงานเกี่ยวกับการจัดสรร คุ้มครองป่าสงวนและจัดสรรแหล่งน้ำ คุ้มครองป่าสงวนแห่งชาติจำนวน 18 เขต ซึ่งมีเนื้อที่ทั้งหมด 2,826,100 เฮกตาร์ เท่ากับร้อยละ 25 ของเนื้อที่ป่าไม้ในปัจจุบัน หรือร้อยละ 15 ของเนื้อที่ทั่วประเทศ สำรวจแหล่งน้ำให้สำเร็จ โดยพื้นฐานของพื้นที่ทั่วประเทศประมาณ 17 ล้านเฮกตาร์และสำรวจแผนจัดสรรแหล่งน้ำละเอียดให้สำเร็จร้อยละ 70 ของพื้นที่แหล่งน้ำทั่วประเทศ (5) แผนงานเกี่ยวกับการแปรรูปไม้และอุตสาหกรรมป่าไม้ ยกเลิกไม้ให้ส่งไม้แปรรูปออกต่างประเทศ ต้องแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์สำเร็จรูป ส่งเป็นสินค้าขาออก และขุดโค่นไม้ทั้งหมดประมาณ 3,915,000 ลูกบาศก์เมตร (6) แผนงานเกี่ยวกับการสร้างบุคลากร ค้นคว้าวิทยาศาสตร์ และนำผลิตภัณฑ์จากความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีที่ก้าวหน้ามาใช้ ซึ่งคาดว่าจะผลิตบุคลากรด้านป่าไม้ได้ทั้งหมด 12,480 คน รวมทั้งพนักงานป่าไม้บ้าน

จากแนวความคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้นำเอาตัวแปรที่สำคัญมาเป็นตัวชี้วัดในการศึกษาความรู้และทัศนคติของประชาชนเกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้ในเขตป่าสงวน อาทิเช่น ตัวแปรทางด้านปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา สถานภาพในครอบครัว ตัวแปรทางด้านสังคมและวัฒนธรรม ได้แก่ การเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม ความยึดมั่นในศาสนา โลกทัศน์เกี่ยวกับธรรมชาติ การนิยามความสำคัญของทรัพยากร ตัวแปรทางด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ รายได้ครัวเรือน การพึ่งพิงระดับครัวเรือน และตัวแปรทางด้านสังคมภรณ์ ได้แก่ การอบรมของครอบครัว และการได้รับข้อมูลข่าวสาร เพื่อจะเป็นกรอบแนวความคิดและสมมติฐานในการวิจัย

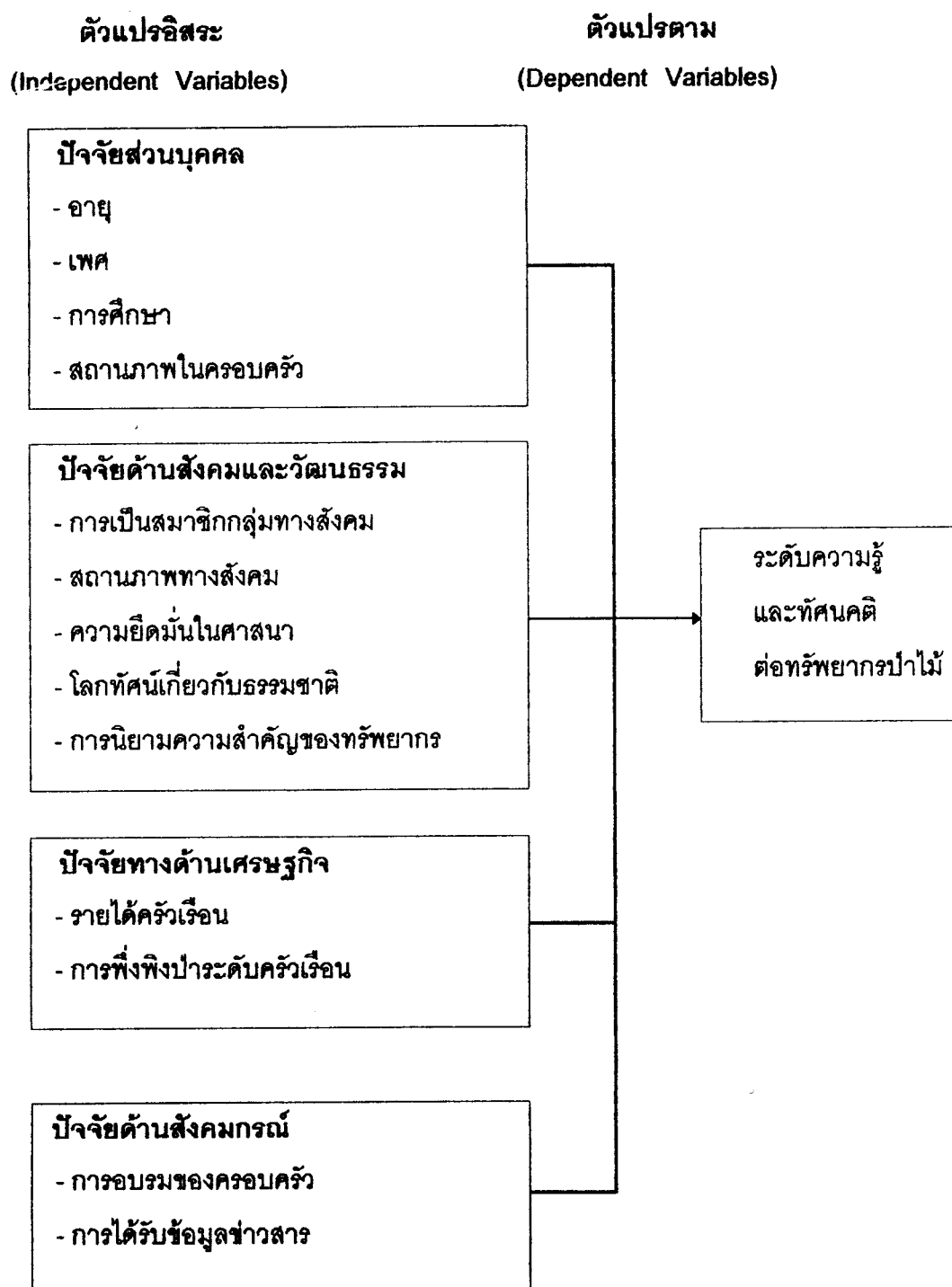
2.7 กรอบแนวความคิดและสมมติฐานในการวิจัย

2.7.1 กรอบแนวความคิดในการวิจัย

จากการพิจารณาแนวความคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จะพบว่า ปัจจัยสำคัญจะทำให้ประชาชนมีความรู้ และทัศนคติเกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้คือ

1. ปัจจัยส่วนบุคคล

ผู้ศึกษาได้สร้างกรอบแนวความคิดในการวิจัยดังแผนภูมิที่ 1 ดังนี้

2.6.2 สมมติฐานในการวิจัย

จากการศึกษาแนวความคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้ศึกษาได้นำมาเป็นกรอบความคิด และได้นำมาใช้เพื่อตั้งสมมติฐานในการศึกษา และกำหนดตัวแปรต่าง ๆ ที่คาดว่าจะมีความสัมพันธ์กับความรู้และทัศนคติของประชาชน ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ดังนี้

1) ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่าง ๆ กับความรู้เกี่ยวกับเรื่องทรัพยากรป่าไม้

1.1) ปัจจัยส่วนบุคคล

สมมติฐานข้อที่ 1 อายุ มีความสัมพันธ์กับระดับความรู้เกี่ยวกับเรื่องเกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้

จากการศึกษาของ อมราวดี เหมาคม (2528) ในเรื่อง ความคิดเห็นของราษฎรรอบอุทยานเขาใหญ่ต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ผลการศึกษาพบว่าราษฎรที่มีอายุสูงในช่วง 45-53 ปี มีความรู้ความเข้าใจต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติพอควร จากการศึกษาของ ยุวดี ไชยโชติ (2535) ในเรื่องความรู้และทัศนคติต่อทรัพยากรป่าไม้ของประชาชนเขตทุ่งพิงป่า พบว่า อายุโดยเฉลี่ยของประชาชนที่ศึกษา คือ 37 ปี มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องทรัพยากรป่าไม้ในระดับปานกลาง นอกจากนี้ เมื่อนักศึกษามีอายุมากขึ้น ย่อมมีโอกาสหาความรู้ได้มากขึ้น ดังนั้น อายุจึงน่าจะมีความสัมพันธ์กับระดับความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้

สมมติฐานข้อที่ 2 เพศ มีความสัมพันธ์กับความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้

จากการศึกษาของ จำนงรักษ์ อุดมเศรษฐ (2529) ในเรื่องความคิดเห็นของเยาวชนในกรุงเทพฯ ต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์ป่า : กรณีศึกษาสวนสัตว์ดุสิตกรุงเทพมหานคร พบว่า เยาวชนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์ป่าอยู่ในระดับที่ค่อนข้างเห็นด้วย เยาวชนชายและหญิง มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ในด้านการรับรู้เกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้นั้น ในประเทศลาว เพศชายและเพศหญิงมีโอกาสในการรับรู้แตกต่างกัน เช่น เพศชายมีโอกาสได้รับข้อมูลข่าวสารมากกว่า มีโอกาสปฏิบัติกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ดังนั้น เพศจึงน่าจะมีความสัมพันธ์กับความรู้เกี่ยวกับ

สมมติฐานข้อที่ 3 ระดับการศึกษา มีความสัมพันธ์กับความรู้เกี่ยวกับ
ทรัพยากรป่าไม้

ผู้ที่มีการศึกษาสูง ได้เรียนรู้ มีความสามารถและมีความมั่นใจรอบรู้สิ่ง
ต่าง ๆ ได้มาก จากการศึกษาของ ยุวดี ไทโชติ (2535) พบว่า ระดับการศึกษามีความ
สัมพันธ์กับความรู้และทัศนคติต่อทรัพยากรป่าไม้ และการศึกษาของสุทธิวรรณ จันทร (2524) ใน
เรื่อง ทัศนคติของประชาชนที่มีต่อสภาพแวดล้อมอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ พบว่า ระดับการศึกษา
ของประชากร ทำให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้พอควร ระดับการ
ศึกษาสูงย่อมคำนึงถึงการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ที่คุ้มค่า ในทางตรงกันข้ามคนที่มีการศึกษา
น้อยมักจะคำนึงเรื่องนี้น้อยกว่า

สมมติฐานข้อที่ 4 สถานภาพในครอบครัว มีความสัมพันธ์กับความรู้
เกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้

หัวหน้าครอบครัวเป็นผู้ผ่านประสบการณ์มามาก ในครอบครัวย่อมจะมี
ความรู้เรื่องทรัพยากรป่าไม้มาก จากการศึกษาของ อมราวดี เหมาคม (2528) ในเรื่องความ
คิดเห็นของราษฎรรอบอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งพบว่า
หัวหน้าครัวเรือน ส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติพอควร
และหัวหน้าครัวเรือนที่ตั้งถิ่นฐานเป็นเวลานาน และได้รับฟังข่าวสารเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ
มาก จะมีความรู้ที่ดีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ดังนั้น สถานภาพในครอบครัวจึงน่าจะมี
ความสัมพันธ์กับความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้

1.2) ปัจจัยด้านสังคมและวัฒนธรรม

สมมติฐานข้อที่ 5 การเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม มีความสัมพันธ์กับ
ความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้

การเป็นสมาชิกกลุ่มมักจะได้เข้าร่วมกระบวนการต่าง ๆ ทางสังคม ย่อม
จะมีความรู้เรื่องทรัพยากรป่าไม้ จากการศึกษาของ ยุวดี ไทโชติ (2535) พบว่า
ตำแหน่งทางสังคมซึ่งวัดจากการเป็นสมาชิกกลุ่ม มีความสัมพันธ์กับความรู้เรื่องทรัพยากรป่าไม้

สมมติฐานข้อที่ 6 สถานภาพทางสังคมมีความสัมพันธ์กับความรู้เกี่ยวกับ
ทรัพยากรป่าไม้

บุคคลย่อมมีหลายสถานภาพในสังคม แต่ละสถานภาพก็จะมีความรู้ใน
เรื่องทรัพยากรป่าไม้แตกต่างกันออกไป จากการศึกษาของ ลาวัณย์ มนต์ไตรเวศย์ (2528) ศึกษา
เรื่อง ความคิดเห็นของผู้ที่ได้รับสิทธิทำกินต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ พบว่าสถานภาพทาง
เศรษฐกิจซึ่งผูกพันกับสถานภาพทางสังคม มีความสัมพันธ์กับความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์ทรัพยากร
ป่าไม้ในทิศทางบวก

สมมติฐานข้อที่ 7 ความยึดมั่นในศาสนา มีความสัมพันธ์กับความรู้
เกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้

ปรัชญาแนวพุทธถือว่ามนุษย์และธรรมชาติเป็นหนึ่งเดียวกัน พุทธศาสนา
สอนให้คนรู้จักความพอดีของการบริโภค ไม่บริโภคเกินความจำเป็น ซึ่งรวมถึงการมีสำนึกที่ไม่
เอาเปรียบธรรมชาติ มีเมตตาธรรมต่อสิ่งมีชีวิตทุกชนิด จึงอาจกล่าวได้ว่าแนวปฏิบัติของพุทธ
ศาสนาสอดคล้องกับแนวคิดการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้อย่างยิ่ง (เยาวลักษณ์ อภิชาติวิมลภ,
2539) นอกจากนั้น จลาดชัย รมิตานนท์ (2528) ยังพบว่า เครื่องมือและเทคนิคในการเกษตร
และการใช้ทรัพยากรของท้องถิ่นนั้นล้วนมี คุณค่าเกื้อกูลต่อระบบธรรมชาติ ปัจจัยส่วนหนึ่งเกิด
จากการที่ประชาชนยึดถือปฏิบัติตามหลักพุทธศาสนา ซึ่งสอนให้คนมีจิตใจอบอ้อมอารีต่อ
ธรรมชาติ ดังนั้น ความยึดมั่นในศาสนา จึงน่าจะมีความสัมพันธ์กับความรู้ทรัพยากรป่าไม้

สมมติฐานข้อที่ 8 โลกทัศน์เกี่ยวกับธรรมชาติ มีความสัมพันธ์กับความรู้
เกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้

การมองความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และโลกธรรมชาติ ซึ่งอาจเรียกว่า
โลกทัศน์เกี่ยวกับธรรมชาติ นั้น มีความสัมพันธ์กับวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติ
(เยาวลักษณ์ อภิชาติวิมลภ, 2539) ดังจะเห็นได้ว่า โลกทัศน์แบบทรวาฬ ซึ่งถือว่ามนุษย์มีความ
สำคัญสูงสุด สามารถนำธรรมชาติมาใช้เพื่อประโยชน์ของมนุษย์ได้เต็มที่ การเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ เป็น
ไปเพื่อการคิดค้นเทคโนโลยีเพื่อจัดการกับธรรมชาติ ในขณะที่โลกทัศน์แบบนิเวศสำนึกจะแสวงหา
ความรู้เพื่อสร้างความสมดุลแก่ระบบนิเวศ ดังนั้นโลกทัศน์เกี่ยวกับธรรมชาติ จึงน่าจะมี ความ

สมมติฐานข้อที่ 9 การนิยามความสำคัญของทรัพยากรมีความสัมพันธ์กับความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้

ตามแนวคิดเรื่องนิยามสถานการณ์ สถานการณ์เดียวกันหรือวัตถุเดียวกัน อาจมีความหมายที่ต่างกัน สำหรับบุคคลที่แตกต่างกัน การตีความวิเคราะห์เหตุการณ์ต่าง ๆ จะแตกต่างกันไปตามประสบการณ์ของแต่ละคน และพฤติกรรมและการกระทำต่าง ๆ ของผู้กระทำ เป็นผลมาจากการนิยามสถานการณ์ของเขา การเรียนรู้เกี่ยวกับปรากฏการณ์ต่าง ๆ รอบตัว จึงเป็นผลจากการตีความ หรือการนิยามสถานการณ์ของแต่ละบุคคล (ยาวลักษณ์ อภิชาติวิมลภ, 2538) ดังนั้นการนิยามความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้จึงน่าจะมีความสัมพันธ์กับความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้

1.3) ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ

สมมติฐานข้อที่ 10 รายได้มีความสัมพันธ์กับความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้

บุคคลย่อมมีรายได้แตกต่างกัน ระดับความรู้ต่อทรัพยากรป่าไม้ก็จะแตกต่างกัน จากการศึกษาของ ยุวดี ไทโชติ (2535) เรื่องความรู้และทัศนคติต่อทรัพยากรป่าไม้ของประชาชนเขตทุ่งพิงป่า พบว่า ประชาชนที่มีรายได้สูง มีระดับความรู้เกี่ยวกับเรื่องทรัพยากรป่าไม้มากกว่าประชาชนที่มีรายได้ต่ำ ดังนั้น รายได้ จึงน่าจะมีความสัมพันธ์กับความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้

สมมติฐานข้อที่ 11 การพึ่งพิงป่า มีความสัมพันธ์กับความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้

ประชาชนที่มีการพึ่งพิงแตกต่างกันน่าจะมีความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้ต่างกัน จากการศึกษาของ ยุวดี ไทโชติ (2535) ศึกษาเรื่องความรู้และทัศนคติต่อทรัพยากรป่าไม้ของประชาชนเขตทุ่งพิงป่า พบว่า ประชาชนที่มีการพึ่งพิงป่าสูง มีระดับความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้น้อยกว่าประชาชนที่มีการพึ่งพิงป่าต่ำ กล่าวคือ มีระดับความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้สูงร้อยละ 7.3 และ 12.6 ตามลำดับ และพบว่า การพึ่งพิงป่ามีความสัมพันธ์กับความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้

1.4 ปัจจัยด้านสังคมกรรม

สมมติฐานข้อที่ 12 การอบรมของครอบครัว มีความสัมพันธ์กับความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้

จากการศึกษาของ พัฒนา ม่วงชู (2528) ศึกษาเรื่องความรู้และการปฏิบัติการอนุรักษ์ดินและน้ำ : กรณีศึกษาเฉพาะเกษตรในหมู่บ้าน อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า เกษตรกรมีความรู้ในการอนุรักษ์ดินและน้ำพอควร ความรู้ของเกษตรกรเป็นความรู้ซึ่งได้รับการถ่ายทอดมาจากตา ยาย และถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษที่สืบทอดกันมา และจากการศึกษาของ จำนงรักษ์ อุดมเศรษฐ (2529) ในเรื่องความคิดเห็นของเยาวชนในเขตกรุงเทพฯที่มีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์ป่า : กรณีศึกษาสวนสัตว์ดุสิต กรุงเทพมหานคร พบว่า เยาวชนที่มีบิดา มารดา หรือผู้ปกครองประกอบอาชีพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์ป่าแตกต่างกัน ดังนั้น การอบรมของครอบครัว จึงน่าจะมีความสัมพันธ์กับความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้

สมมติฐานข้อที่ 13 แหล่งข้อมูลภายนอก มีความสัมพันธ์กับความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้

แหล่งข้อมูลข่าวสารเป็นปัจจัยสำคัญที่ให้ความรู้ในทุกๆ เรื่องทั่วโลกนี้ จากการศึกษาของ ยุวดี ไวกโซติ (2535) ศึกษาเรื่องความรู้และทัศนคติของประชาชนในเขตห้วยผึ้งป่า พบว่า จำนวนแหล่งข้อมูลที่ได้รับข่าวสารมีความสัมพันธ์กับความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้นอกจากนี้ พบว่าประชาชนที่ได้รับการอบรมความรู้เรื่องทรัพยากรป่าไม้ มีระดับความรู้สูงมากกว่าประชาชนที่ไม่ได้รับการอบรมความรู้เรื่องทรัพยากรป่าไม้

2) ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่างๆ กับทัศนคติเกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้

2.1) สถานภาพส่วนบุคคล

สมมติฐานข้อที่ 14 อายุ มีความสัมพันธ์กับทัศนคติเกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้

ความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และการศึกษาของ เฉลยทิพย์ ภูมิขจร (2540) ศึกษาเรื่องความคิดเห็นของปลัดอำเภอจังหวัดจันทบุรีต่อการปฏิบัติงานด้านอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ พบว่า อายุมีความสัมพันธ์กับความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติด้านดิน น้ำ ป่าไม้ และปะการัง

สมมติฐานข้อที่ 15 เพศ มีความสัมพันธ์กับทัศนคติเกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้

เพศมีความสัมพันธ์กับทัศนคติเกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้ ทัศนคติเกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้นั้น ในประเทศลาว เพศชายและเพศหญิง มีโอกาสที่มีทัศนคติแตกต่างกัน เพราะเพศชายมีโอกาสได้รับข้อมูลข่าวสารมากกว่า มีโอกาสปฏิบัติกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้มากกว่า ดังนั้น เพศน่าจะมีความสัมพันธ์กับทัศนคติเกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้

สมมติฐานข้อที่ 16 ระดับการศึกษา มีความสัมพันธ์กับทัศนคติเกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้

บุคคลมีระดับการศึกษาสูง หรือบุคคลมีการศึกษาน้อย ย่อมมีทัศนคติแตกต่างกันออกไป จากการศึกษาของ โสภณ เดชมา (2528) ศึกษาทัศนคติของนักศึกษาวิทยาลัยครู ที่มีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ พบว่า มีทัศนคติที่ดีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ โดยที่ระดับการศึกษามีส่วนทำให้ทัศนคติต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของนักศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญยิ่ง และการศึกษาของ สุทธิวรรณ จันทรมรินทร์ (2524) ศึกษาเรื่องทัศนคติของประชากรที่มีต่อสภาพแวดล้อมอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ศึกษาเฉพาะกรณีของหมู่บ้านใกล้เคียง อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา พบว่า ระดับการศึกษาของประชากรทำให้มีความรู้และทัศนคติที่ดีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ คนที่มีการศึกษาสูงย่อมต้องคำนึงถึงการอนุรักษ์ และการใช้ประโยชน์ที่คุ้มค่า ตรงกันข้ามคนที่มีการศึกษาน้อยจะคำนึงถึงเรื่องนั้นน้อยกว่าและการศึกษาของ เสน่ห์ นิยมไทย (2535) ศึกษาทัศนคติมาตรการพื้นที่สีเขียวของประชาชนเขตตลิ่งชัน กรุงเทพฯ พบว่า ประชาชนที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกันมีทัศนคติต่อมาตรการพื้นที่สีเขียวแตกต่างกันในทุกด้าน

สถานภาพในครอบครัวมีความสัมพันธ์กับทัศนคติเกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้ จากการศึกษาของ สุทธิวรรณ จันทรมรินทร์ (2528) ได้ศึกษาทัศนคติของประชาชนที่มีต่อ สภาพแวดล้อมอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ พบว่า หัวหน้าครัวเรือนเป็นชายมีทัศนคติทางบวก เกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้ สัตว์ป่าในบริเวณอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ และจากการศึกษาของ อมราวดี เหมาคม (2528) ศึกษาเรื่องความคิดเห็นของราษฎรรอบอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ พบว่า หัวหน้าครัวเรือน ร้อยละ 89.61 เป็นชายส่วนใหญ่มีความรู้และทัศนคติดีพอควรต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

2.2) ปัจจัยด้านสังคมและวัฒนธรรม

สมมติฐานข้อที่ 18 การเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม มีความสัมพันธ์กับ ทัศนคติเกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้

การเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม ย่อมเปิดโอกาสให้บุคคลได้เข้าร่วม กระบวนการต่าง ๆ ของสังคมมาก ซึ่งอาจก่อให้เกิดทัศนคติที่ดีเกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้ จากการศึกษาของ ประพันธ์ โกยสมบุรณ์ (2519) พบว่า นักเรียนมัธยมตอนต้น และตอนปลายที่เป็น สมาชิกชมรมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ มีทัศนคติในเชิงบวกต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และ มีความสนใจต่อการสงวนและคุ้มครองทรัพยากรป่าไม้และการเข้าเป็นสมาชิกชมรมอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติสูงมาก

สมมติฐานข้อที่ 19 สถานภาพทางสังคม มีความสัมพันธ์กับทัศนคติ เกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้

บุคคลมีหลายสถานภาพทางสังคม ทำให้มีปฏิสัมพันธ์ต่อบุคคลต่าง ๆ ใน สังคมแตกต่างกันไป จึงอาจทำให้มีทัศนคติแตกต่างกันไป จากการศึกษาของ ยุวดี ไทโชติ (2535) ศึกษาเรื่องความรู้และทัศนคติของประชาชนในเขตทุ่งพิงป่า พบว่า ประชาชนที่มี สถานภาพทางสังคมหรือเป็นผู้นำมีทัศนคติเชิงบวกกับทรัพยากรป่าไม้ จากการทดสอบความ สัมพันธ์ระหว่างสถานภาพทางสังคมกับทัศนคติเกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้ พบว่า มีความสัมพันธ์กัน ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 นอกจากนี้ ลาวัญย์ มนต์ไตรเวศย์ (2528) ศึกษาเรื่องความ

สมมติฐานข้อที่ 20 ความยึดมั่นในศาสนา มีความสัมพันธ์กับทัศนคติเกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้

ณรงค์ ศรีสวัสดิ์ (2529 : 1) ได้กล่าวว่า ศาสนามีความเกี่ยวข้องกับป่าไม้ ประชาชนผู้นับถือศาสนาพุทธอาจแผ้วถางป่าเพื่อทำไร่เลื่อนลอยอยู่ในพื้นที่สูง หรือ แลบทาเขาน้อยกว่าประชาชนชาวเขา เพราะว่าประชาชนผู้นับถือศาสนาพุทธอาจได้รับการอบรม สั่งสอน และ ตักเตือนจากพระสงฆ์ให้ทำลายป่า ประชาชนในหมู่บ้าน ตำบลอำเภอ มีความเชื่อฟังและเคารพ นับถือพระสงฆ์มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระสงฆ์ผู้มีชื่อเสียงที่ประชาชนเรียกว่า “หลวงพ่อ” “หลวงปู่” ในวัดต่าง ๆ ในทั่วประเทศ จนกระทั่งมีหน่วยงานของรัฐบาลบางหน่วยได้อาศัยสถาบันศาสนาเป็นหลักสำคัญในการขอความร่วมมือจากประชาชน ทางด้านการเร่งรัดพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ การพัฒนาชุมชนและอื่นๆ โดยที่พระสงฆ์นักพัฒนาจะช่วยในการนำและขอความร่วมมือจากประชาชนในหมู่บ้าน ตำบล ให้ช่วยกันสละที่ดิน แรงงาน และทุนทรัพย์ สมทบกับงบประมาณของรัฐเพื่อดำเนินกิจกรรมพัฒนาประเภทต่าง ๆ ในหมู่บ้าน ตำบล เป็นต้น ดังนั้น ผู้ที่ยึดมั่นในหลักธรรมของพุทธศาสนาหรือพระสงฆ์ น่าจะมีทัศนคติที่ดีเกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้

สมมติฐานข้อที่ 21 โลกทัศน์เกี่ยวกับธรรมชาติ มีความสัมพันธ์กับทัศนคติเกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้

การมองความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และโลกธรรมชาติ ซึ่งอาจเรียกว่า โลกทัศน์เกี่ยวกับธรรมชาตินั้นความสัมพันธ์กับวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติ (เยาวลักษณ์ อภิชาติวิมลภ, 2539) ดังจะเห็นได้ว่า โลกทัศน์แบบทรราช ซึ่งถือว่ามนุษย์มีความสำคัญสูงสุด สามารถนำธรรมชาติไปใช้เพื่อประโยชน์ของมนุษย์ได้เต็มที่ การเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ เป็นไปเพื่อการคิดค้นเทคโนโลยีเพื่อจัดการกับธรรมชาติ ในขณะที่โลกทัศน์แบบนิเวศสำนึกจะแสวงหาความรู้ สร้างทัศนคติใหม่ เพื่อสร้างความสมดุลแก่ระบบนิเวศ ดังนั้นโลกทัศน์เกี่ยวกับธรรมชาติ จึงน่าจะมีความสัมพันธ์กับทัศนคติเกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้

สมมติฐานข้อที่ 22 การนิยามความสำคัญของสถานการณ์ มีความสัมพันธ์กับทัศนคติเกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้

การนิยามความสำคัญของสถานการณ์ จะนำไปสู่การสร้างทัศนคติต่อสิ่ง

ใหม่ ๆ ขึ้นมาทันทีทันใดได้เช่นกัน เมื่อบุคคลรับรู้และนิยามสถานการณ์สำหรับตนเองแล้วก็จะกลายเป็นความรู้สึกและแบบแผนการปฏิสัมพันธ์ต่อสิ่งนั้นต่อไปในอนาคต

2.3) ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ

สมมติฐานข้อที่ 23 รายได้ มีความสัมพันธ์กับทัศนคติเกี่ยวกับ
ทรัพยากรป่าไม้

บุคคลในสังคมที่มีรายได้แตกต่างกัน อาจมีทัศนคติต่อสิ่งเดียวกันแตกต่างกัน จากการศึกษาของ ยวดี ไทโชติ (2535) ศึกษาเรื่องความรู้และทัศนคติของประชาชนในเขตพื้งพื้งป่า พบว่า ประชาชนที่มีรายได้มากกว่า จะมีทัศนคติเชิงบวกเกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้มากกว่าประชาชนที่มีรายได้ต่ำกว่า และจากการศึกษาของ สุทธิวรรณ จันทรมรินทร์ (2524) ศึกษาเรื่อง ทัศนคติของประชากรที่มีต่อสภาพแวดล้อมอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ โดยศึกษาเฉพาะกรณีของหมู่บ้านใกล้เคียงในอำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา พบว่า รายได้ เป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่มีผลให้ประชากรส่วนใหญ่มีทัศนคติทางบวก คือ เห็นด้วยการจัดตั้งเป็นเขตอุทยานฯ ทำให้มีป่าไม้ สัตว์ป่าเหลืออยู่ และยังได้รับประโยชน์จากการตั้งเป็นเขตอุทยานแห่งชาติด้วย

สมมติฐานข้อที่ 24 การพื้งพื้งป่า มีความสัมพันธ์กับทัศนคติเกี่ยวกับ
ทรัพยากรป่าไม้

ทรัพยากรป่าไม้มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิต และเป็นความจำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตของมนุษย์ เพราะปัจจัยสี่ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค หาได้จากป่าทั้งสิ้น จากการศึกษาของ ยวดี ไทโชติ (2535) ศึกษาเรื่องความรู้และทัศนคติของประชาชนในเขตพื้งพื้งป่าพบว่า ประชาชนที่มีการพื้งพื้งป่าสูงมีทัศนคติเชิงบวกเกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้มากกว่าประชาชนที่มีการพื้งพื้งป่าต่ำ ความสัมพันธ์ระหว่างการพื้งพื้งป่ากับทัศนคติ พบว่ามีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ 0.05

2.4) ปัจจัยด้านสังคมกรณ์

สมมติฐานข้อที่ 25 การอบรมของครอบครัว มีความสัมพันธ์กับทัศนคติ

ครอบครัวมีความสำคัญที่สุดในการพัฒนาบุคลิกภาพพื้นฐานให้แก่บุคคล จนทำให้บุคคล มีความรู้ ทักษะคติ แสดงพฤติกรรมต่างๆ ทางสังคมได้ตามขนบธรรมเนียมประเพณี ของสังคม ครอบครัวจึงมีความสำคัญยิ่งต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของประชากรทั่วไป จากการ ศึกษาของ ณรงค์ ศรีสวัสดิ์ (2529) ศึกษาเรื่องหน้าที่ของสถาบันครอบครัว พบว่า สถาบัน ครอบครัว ให้ความเอาใจใส่ดูแล และเลี้ยงดูเด็กเป็นระยะเวลานาน ทำการขัดเกลาทางสังคมให้ แก่เด็ก ๆ เพื่อให้มีความเป็นคนอย่างแท้จริง และให้เด็กเป็นสมาชิกของสังคมได้อย่างถูกต้อง เหมาะสมตามขนบธรรมเนียมประเพณี ครอบครัวนับว่าเป็นสถาบันสังคมที่สำคัญที่สุดในกระบวนการ ขัดเกลาทางสังคมของบุคคล รวมทั้งขัดเกลาให้มีทัศนคติที่ดีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมด้วย

สมมติฐานข้อที่ 26 แหล่งข้อมูลภายนอก เช่น โทรทัศน์ วิทยุ ผู้นำ โครงการอบรม มีความสัมพันธ์กับทัศนคติเกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้

แหล่งข้อมูลภายนอกเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดความรู้ และทัศนคติต่อ ปรัชญาการณ์ต่างๆ ทางสังคมได้ จากการศึกษาของ ประพันธ์ โกยสมบุญ (2519) ศึกษาเรื่อง ทัศนคติของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ในกรุงเทพฯ ที่มีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ พบว่า นักเรียนในโรงเรียนที่มีโครงการอบรม ชมรมอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้นั้น มีค่าทัศนคติต่อการ อนุรักษ์ทรัพยากรสูงมากกว่า นักเรียนในโรงเรียนที่ไม่มีโครงการอบรมชมรมอนุรักษ์ทรัพยากร ป่าไม้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า ควรมีการส่งเสริมให้นักเรียน ได้มีโอกาสศึกษาหาความรู้ เรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ให้มากขึ้น โดยใช้วิธีการต่าง ๆ เช่น เผยแพร่ทางโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ จัดทัศนศึกษา จัดบรรยาย และวิทยุกระจายเสียง